

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 03.12.2020
Kabul Tarihi / Date Accepted : 05.04.2021
Yayın Tarihi / Date Published : 15.06.2021

 <https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2021.21.62826-835557>

EKONOMİ OKURYAZARI VATANDAŞLIK YETERLİKLERİNİN BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR DELPHİ ÇALIŞMASI*

Gülten YILDIRIM¹, Cemil ÖZTÜRK²

ÖZ

Bu araştırmanın amacı ekonomi okuryazarı vatandaş yeterliklerini belirlemektir. Tarama modeliyle yürütülen araştırmanın katılımcılarını ekonomi ve sosyal bilgiler alan uzmanları ile sosyal bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır. Veri toplama tekniği olarak Delphi tekniğinin kullanıldığı bu çalışmada dört Delphi turu ile ekonomi okuryazarı vatandaş yeterliklerinin içeriği ve bu içerik üzerinde uzlaşılan yeterlikler belirlenmiştir. Dört tura sırasıyla 71, 34, 48 ve 23; toplamda ise 116 farklı katılımcı dahil olmuştur. Turlarda araştırmacı tarafından düzenlenen anketler kullanılmıştır. Dört turun sonucunda bilgi, beceri ve tutum/değerler olmak üzere üç temel yeterlik alanında farklı temalar altında bir yeterlikler çerçevesi ortaya çıkmıştır. Ekonomi bilgisi alanı on dört alt boyutu içermektedir. Beceriler boyutu on üç alt beceri boyutunu içermektedir. Tutum/değerler boyutu ise on dokuz tutum/değeri içermektedir. Ekonomi okuryazarlığının kapsamını oluşturan bu üç temel boyutun yanı sıra katılımcılar ekonomi okuryazarlığının genel kültürle de bağlantısını vurgulamış ve ekonomi okuryazarının bilgi sahip olması gereken genel kültür alanlarını belirtmişlerdir. Bu durum, ekonomi okuryazarlığına, mevcut çerçevelerde olduğundan daha bütünsel bir bakış açısı sunulduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmanın sonuçları, vatandaşlık yetkinlikleri ve ekonomi eğitimi ile program geliştirme çalışmalarına etkileri açısından tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi okuryazarlığı, vatandaşlık yeterlikleri, vatandaşlık eğitimi, ekonomi eğitimi, Delphi tekniği

A DELPHI STUDY ON DETERMINATION OF THE ECONOMICS LITERACY COMPETENCIES FOR CITIZENS

ABSTRACT

This study aims to determine the economics literacy competencies for citizenship. The participants of the research conducted with the survey method are economics and social studies experts and social studies teachers. In this study, in which the Delphi technique was used as the data collection technique, the content of economically literate citizen competencies and the competencies agreed on this content were determined in four Delphi rounds. As for the participants, 71, 34, 48 and 23, and 116 faculties and teachers in total were included in the four Delphi rounds, respectively. Surveys prepared by the researcher were used in the rounds. As a result of the four Delphi rounds, three basic competency areas were revealed: knowledge, skills, and attitude/values. Economics knowledge area includes fourteen sub-dimensions. The skills dimension includes thirteen sub-dimensions. Attitude/values dimension includes nineteen attitude/values. In addition to these three basic dimensions that make up the scope of economics literacy, the participants emphasized the connection of economics literacy with general culture. They stated the general cultural areas that an economically literate person should know. This result reveals that a more holistic perspective is presented to economics literacy than in existing frameworks. The results of the study are discussed in terms of citizenship competencies, economics education, and implications for curriculum development efforts.

Keywords: Economics literacy, citizenship competencies, citizenship education, economics teaching, Delphi technique

* Bu makale Prof. Dr. Cemil Öztürk danışmanlığında yürütülen ve 2016 yılında Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde doktora tezi olarak kabul edilen "Vatandaşlık Yeterlikleri Bağlamında Ortaokul Ekonomi Okuryazarlığı Standartlarının Belirlenmesi ve Öğretim Programlarındaki Yerinin İncelenmesi" isimli araştırmadan üretilmiştir.

¹ Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, gulten_yildirim@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5806-0802>

² Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, cemilozturk@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0002-2433-350X>

1. GİRİŞ

Bir demokrasinin niteliği, vatandaşlarının nitelik ve yeterlikleriyle yakından ilişkilidir. İster en basit formuyla bir seçim süreci, isterse daha olgunlaşmış biçimiyle katılımcı bir yaşam ve yönetim süreci olarak anlaşılın, demokrasiler özellikle eşit yurttaşlık söyleminin asıl anlamını bulduğu sistemler olarak kabul edilir. Böyle bir sistem içerisinde bireylerin bilinçli birer aktör oldukları kabul edilir ve sistemin devamı için temel sorumluluklarını yerine getirmeleri beklenir. Barber'ın (1995, s. 18) "Etkili diktatörlükler büyük liderler gerektirir. Etkili demokrasiler ise büyük yurttaşlara ihtiyaç duyar" sözüyle özlü bir şekilde dile getirdiği gibi demokratik bir sistem ancak bilinçli vatandaşlar ile ideal haline ulaşabilir. Fakat hem vatandaşlık hem de demokrasi konusundaki farklı kavramsallaştırmalar; farklı felsefi ve ideolojik tartışma ve uygulamalar, vatandaşlardan beklenen özellik ve yeterliklerin ne olması, vatandaşlara hangi bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılması gerektiği konusunda bir uzlaşmaya varılmasını zorlaştırmaktadır (Clark, 1999, akt. McCowan, 2009). Liberal-cumhuriyetçi, aktif-pasif, geleneksel-eylem yönelimli, minimal-maximal, itaatkar-eleştirel vatandaşlık gibi çeşitli kategoriler çerçevesinde yürütülen tartışmalar göstermektedir ki istenen vatandaşın özellikleri, istenen demokrasinin niteliğiyle doğrudan bağlantılıdır. Demokrasi, sadece oy verme yoluyla yönetime katılma olarak yorumlandığında, vatandaşlardan beklenen, seçim dönemlerinde oylarını kullanmaları ve bir sonraki seçim dönemine kadar, bir anlamda seyirci demokrasinin içerisinde seyirci yurttaşlar olmalarıdır (Ross, 2000, 2006). Daha katılımcı olarak nitelendirilen demokratik sistemlerde ise vatandaşların oy verme davranışının yanı sıra toplumsal yaşama ve devletin işleyişine yönelik kararların alınması sürecine daha etkin bir şekilde katılmaları beklenir. Bu çerçevede etkin vatandaşlık bireylerin kendileri ve toplumları ile ilgili birçok konuda bilgi sahibi olmalarını, sadece kendi yaşamlarında değil toplumsal konularda da katılımcı bir tutum sergilemelerini gerekli kılmaktadır. Bu tutum ve davranışların sergilenebilmesi ancak gerekli yeterliklerin kazanılmasıyla mümkün olabilir.

Ekonomi, insan yaşamını geniş şekilde çevreleyen bir sistem olarak vatandaşların yetkinlik sahibi olmaları ve kendilerini geliştirmeleri beklenen alanlardan birisidir. Bireylerin ekonomi ile ilgili meseleleri anlama ve buna göre davranış ve tercihlerde bulunma konusundaki yetkinlikleri genel olarak ekonomi okuryazarlığı terimi ile kavramsallaştırılmaktadır. Ekonomi okuryazarlığı, "Ekonomik problemleri, alternatif maliyet ve yararları tanımlama, ekonomik durumlarda işleyen güdüleri analiz etme, ekonomik koşullarda ve kamu politikalarındaki değişikliklerin sonuçlarını araştırma, ekonomik kanıtları toplama ve düzenleme ve faydaya karşı maliyeti hesap etme becerisi" olarak tanımlanmaktadır (North Central Regional Educational Laboratory [NCREL], 2003, s. 20). Konuyla ilgili bazı görgül araştırmalar insanların ekonomi konusunda bir yetkinliğe sahip olmaları gerektiği düşüncesinin farklı gruplar tarafından kabul gördüğünü ortaya koymaktadır (Akhan, 2010; Harris Interactive Inc., 2005; Yıldırım, 2016; Yıldırım & Öztürk, 2017). Son yıllarda özellikle web tabanlı olmak üzere çeşitli kanallarda gün geçtikçe artan ve genellikle "herkes için ekonomi" başlığıyla yapılan yayınlarda görülen artış, bu yöndeki inanç ve beklentinin önemli göstergelerinden birisi olarak değerlendirilebilir. Alkin'in (2009) Herkes İçin Ekonomi, Eğilmez'in (2014) ilk olarak 2012 yılında yayınladığı Örneklerle Kolay Ekonomi gibi kitapları Türkiye'de bu konudaki öncü çalışmalar arasındadır. Son birkaç yıldır TC Merkez Bankası'nın Herkes İçin Ekonomi adıyla yayında olan bir İnternet sitesi mevcuttur (<https://herkesicin.tcmb.gov.tr/>). Bunun dışında bazı ekonomi uzmanları, çeşitli sosyal medya kanalları aracılığıyla halkı bilinçlendirmeye çalışmaktadırlar. Benzer eğilimlerin dünyada da var olduğu görülmektedir (Soule & Antel, 2001; Stanford, 2011).

Ekonomi, insanların sosyal, ekonomik ve siyasal sistem içerisinde üreten, tüketen, çalışan, işveren, vatandaşlar olarak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla her gün aldıkları kararlarla ilgilidir (Schug, 1996). Bu açıdan ekonomi okuryazarlığı, bireylerin doğrudan kendi hayatları ile ilgili ekonomik kararları etkili bir şekilde alabilmesini amaçladığı için bir yaşam becerisi olarak nitelendirilebilir. Çoğunlukla finansal okuryazarlık kavramı adı altında ele alınan bu boyut, bireyin kendi bütçesini yönetme, birikim ve yatırım yapma, bilinçli tüketicilik davranışları geliştirme gibi yollarla kendi refahını yükseltme hedefine vurgu yapmaktadır (Adalar, 2019; Hendriks, 2010; Lawless, 2010; OECD, 2005). Ekonominin günlük yaşam ile sahip olduğu organik bağlantısı, bu konunun bireysel olduğu kadar doğrudan vatandaşlık ve politika ile de yakından ilişkili olmasını sağlamaktadır. Vatandaşlık yaklaşımlarının dayandığı felsefi, siyasal ve ideolojik anlayışlar çoğu zaman bir ekonomik sistemi öngördüğü ve vatandaşların ekonomik faaliyetleri ve ekonomik sistemle ilişkilerinin çerçevesini çizdiği (Davies, 2006); toplumlar tarafından zenginliğin yaratılması ve bölüşülmesi, güç, eşitlik, adalet hakkında bir şeyler söylediği için ekonomi vatandaşlıkla yakından ilgilidir (Davies, 2005, s. 5). Yani ekonomik sistemi anlamak politik sistemi anlamak için de önemlidir (Banaszak, 1985). Bu çerçevede hem bireysel olarak hem de ulusal ve küresel boyutta ekonomi alanındaki gelişmelerden haberdar olabilmek, karşılaştığı durumlarda ekonominin rolünü ve sonuçlarını analiz edebilmek ve bu doğrultuda bilinçli kararlar verebilmek etkili vatandaşlık özellikleri arasında sayılmaktadır. Bu açıdan ekonomi okuryazarlığı aynı zamanda bir politik yetkinlik olarak değerlendirilmelidir.

Ekonomi okuryazarlığının, vatandaşların temel düzeyde sahip olması beklenen bir yetkinlik olduğu genel olarak kabul edilmekle birlikte, bu yetkinliğin tam olarak neyi kapsadığı konusunda bütüncül bir çerçeveye

ulaşılamamaktadır. Bu konuda referans alınabilecek bazı içerikler, çeşitli sivil toplum örgütleri tarafından belirli yaş gruplarındaki öğrenciler için sunulan ekonomi eğitiminin hedef ve içeriğini belirlemek amacıyla yayımlanmaktadır. Bu kaynakların başında Amerika Ekonomi Eğitimi Konseyi'nin (Council for Economic Education [CEE], 2010) yayınladığı Ulusal Gönüllü Ekonomi Eğitimi Standartları gelmektedir. Bu çerçeveye, yirmi tema altında Amerika'da ortaöğretim sonuna kadar çeşitli kademelerde kazanılması gereken içeriği belirlemektedir. Jump\$art Coalition for Personal Financial Literacy (2017) hareketi tarafından K-12 düzeyi için yayımlanmış olan çerçeve de referans alınabilecek bir başka kaynaktır. Bu çerçeve özellikle finansal okuryazarlığa odaklanmış, finansal sorumluluk ve karar verme, gelir ve kariyer, planlama ve para yönetimi, kredi ve borç, risk yönetimi ve sigorta ile birikim ve yatırım adı altında altı standart alanı belirlemiştir. Ekonomi eğitimi konusunda çalışan bir başka örgüt de Çocuk ve Gençlik Finans Örgütüdür (Child & Youth Finance International [CYFI], 2012). Ekonomik vatandaşlığın geliştirilmesi amacıyla bir program taslağı hazırlayan örgütün belirlediği çerçeveye göre ekonomik vatandaşlık finansal eğitim, sosyal/yaşam becerileri eğitimi ve geçim eğitimi olmak üzere üç temel boyutu içermektedir. Ekonomiyle bağlantılı olan finansal eğitim boyutu, kendi içerisinde para ve kullanımı, planlama ve bütçe yapma, risk ve ödül ile finansal görünüm alt boyutlarını; sosyal/yaşam becerileri eğitimi boyutu bilişsel beceriler, kişisel beceriler ve kişilerarası becerilere ilişkin yeterlikleri; geçim eğitimi boyutu ise pazar odaklı kariyer danışma, girişimcilik, sigorta güvencesi ve emeklilik sigortası alt boyutlarına ilişkin bilgi ve becerileri içermektedir. Ekonomi okuryazarlığını 21. yüzyılın temel becerilerinden birisi olarak nitelendiren "enGauge 21st Century Skills" hareketi ise CEE'nin yayınladığı içerik temalarının ve kazanımların bir özetini yaparak ekonomi okuryazarlığına sahip olan öğrencilerin genel olarak göstermeleri beklenen yetkinlikleri sekiz madde halinde sıralamaktadır (NCREL, 2003). Ekonomi eğitiminin içeriğini belirleyen bu çerçeveler önemli oranda ortak yönler barındırmakla birlikte odaklandıkları kavramlar, hedefler ve kapsamı açısından farklılaşabilmektedir. Bu konudaki anlayış ve uygulamaları yönlendirme gücüne sahip olan CEE'nin oluşturduğu standartlar bazı gerekçelerle çeşitli eleştirilere hedef olmaktadır. Örneğin, Agnello ve Lucey (2010), standartların etik, ahlaki ve tartışmalı konulara hiç değinmediğini; ahlak dışı ve etik olmayan hükümet, kurum, iş ve bireysel kararlar ve günlük haber kaynaklarında görülebilen güncel olaylar hakkında eleştirel bir sorgulamaya hiç yer verilmediğini; kamu hizmet ve mallarının özelleştirilmesinin yol açtığı tartışmalara ya da kaynakların gerçekten sınırlı olup olmaması sorunsalına hiç değinilmediğini ifade ederek standartlarda ahlaki boyutların daha çok ön plana çıkarılması gerektiğini savunmaktadırlar. Staubs (2007) ise standartlarda kavramlar ve içerik kadar analitik becerilere de yer verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Belirlenen standartların kişisel finans ve tüketicilik becerileri ile ilgili bir içeriğe yeterince yer vermediği de bir başka eleştiri konusudur (Miller & VanFossen, 2008). Bu eleştirilerden anlaşılacağı gibi ekonomi okuryazarlığı kapsamında öğrencilere kazandırılması beklenen içerik üzerinde bir görüş birliğinden söz edilememektedir. Bu tartışmalarda ekonominin ideolojik bir zemine sahip olmasının da büyük oranda etkili olduğu söylenebilir.

Ekonomi okuryazarlığının kapsamı konusunda referans olarak kullanılabilir bu çerçevelerin bazı sınırlıklara sahip olduğu görülmektedir. Öncelikle yukarıda değinildiği gibi bu hedefler ve içerik konusunda farklı görüşler mevcuttur. Konu teorik olarak tartışılırken bu farklılıkların da dikkate alınması konuya daha bütüncül yaklaşılmasını sağlayabilir. Bunun yanı sıra, halihazırda sayı olarak sınırlı olan bu çerçevelerin sadece belirli yaş grupları için referans oluşturduğu, konunun bütüncül olarak vatandaşlık yeterlikleri ile ilişkisine yeterince değinilmediği anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili araştırmalar da bu yeterliklerin tam olarak kapsamının ne olması gerektiğine yönelik görgül araştırma bulguları sunmaktan uzak görünmektedir. Türkiye'de bu konuda yapılan araştırmalar ortaokul öğrencilerinin ekonomi okuryazarlığı düzeylerini belirleme ve bunu geliştirmek için uygulanan programın sonuçlarını değerlendirme (Akhan, 2010; Akhan & Kılıçoğlu, 2014; Hayta & Akhan, 2014), ekonomi okuryazarlığı ölçeği geliştirme (Gerek & Kurt, 2011), sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekonomi kavramlarını anlama düzeylerini (Kılıçoğlu & Akhan, 2014); ekonomi derslerine yönelik tutumlarını (Akhan, 2014) ve ekonomi okuryazarlığı düzeylerini belirleme (Akhan, 2015a); sosyal bilgiler öğretmenlerinin ekonomi öğretimi konusundaki öz yeterlik inançlarını tespit etmeye (Akhan, 2015b) yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Doğrudan ekonomi okuryazarlığına ve eğitimine odaklanan bu sınırlı sayıdaki çalışmanın dışında finansal okuryazarlık, bilinçli tüketicilik, sürdürülebilir kalkınma, girişimcilik gibi ekonomi okuryazarlığının kapsamı içerisinde ya da bu alanla ilişkili olarak değerlendirilebilecek konularla ilgili farklı açılardan çalışmalar da yapılmıştır. Bu çalışmaların da bir içerik tespitine yönelik olarak gerçekleştirilmediği söylenebilir. Genel olarak ne uluslararası ne de ulusal literatürde ekonomi okuryazarlığının kapsamının ne olması gerektiğine yönelik görgül veri sunan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ayrıca mevcut çerçevelerin, özellikle Amerika sisteminin bakış açısını ve değer yargılarını yansıttığı da eklenmelidir. Bir ülkenin vatandaşlarının sahip olması beklenen yeterliklerinin tespiti, eğitimin bu idealler çerçevesinde tasarlanması için bir kaynak oluşturmaktadır. Kuşkusuz bu idealler ve yeterlikler, tüm dünyadaki eğilimlerden etkilendiği kadar kültürün kendi dinamiklerinden de etkilenmektedir. Her ülkenin kendi dinamikleri ile birlikte vatandaşlık ideali ve tasarımı da farklılık gösterdiğinden eğitimin planlanması konusunda ülke düzeyindeki eğilimlerin, ihtiyaç ve beklentilerin belirlenmesi önemli görülmektedir. Ayrıca alanla ilgili zaman içerisinde değişen ve gelişen farklı kavram ve anlayışların tespit edilmesi de içeriğin güncellenebilmesine katkı sunabilir. Böylece ekonomi okuryazarlığının anlamı ve içeriğine daha bütüncül bir şekilde bakılmasına, bu konuda hem uzlaşma sağlanan

hem de farklılık gösteren konuların tartışılmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Tüm bu gerekçelerle, ekonomi okuryazarı olarak nitelendirilecek vatandaşlardan bu konuda nasıl bir yeterlik sergilemelerinin beklenmesi gerektiği sorusu araştırmaya değer bir problem olarak görülmüştür.

1.1. Araştırmanın amacı

Bu araştırmanın amacı, ekonomi okuryazarı bir vatandaşın sahip olması beklenen yeterlikleri belirlemektir. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- 1- Katılımcılara göre, ekonomi okuryazarlığını oluşturan temel yeterlik boyutları ve içerikleri nelerdir?
- 2- Katılımcılar, ekonomi okuryazarı bir vatandaş için hangi bilgileri gerekli görmekte-dirler?
- 3- Katılımcılar, ekonomi okuryazarı bir vatandaş için hangi becerileri gerekli görmekte-dirler?
- 4- Katılımcılar, ekonomi okuryazarı bir vatandaş için hangi tutum ve değerleri gerekli görmekte-dirler?

1.2. Araştırmanın önemi

Ekonomi, vatandaşlıkla derin ilişkisi nedeniyle vatandaşlık eğitiminin temel bileşenlerinden birisi olarak kabul edilmektedir (Doğanay, 2012; Kerr, 1999). Kincheloe'ye göre (2000, s. 115) "Hiçbir eleştirel yurttaşlık programı ekonomik yurttaşlık analizini göz ardı edemez". Ekonomi okuryazarlığının geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen eğitim daha sorumlu yurttaşlar yetiştirilmesine ve etkin katılımın gerçekleştirilmesine (Miller, 1988) ve sonuç olarak daha güçlü bir demokrasinin inşa edilmesine önemli bir katkıda bulunmaktadır. Ekonomi ile vatandaşlık arasındaki bu güçlü bağlantıya rağmen Agnello ve Lucey'in (2010) inceleme sonuçlarına göre ekonomik boyut vatandaşlığın izole edilmiş kısımlarından birisini oluşturmaktadır ve bu vurgunun güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu araştırma, öncelikle ekonomi okuryazarlığını bir vatandaşlık yeterlik alanı olarak konumlandırması ve bu konuda yetişkinlerden beklenen yeterlikleri belirleyerek ekonomi eğitiminin amaçlarına görgül veriler ile ışık tutması açısından önemli görülmektedir. Ekonomi okuryazarlığının kapsamının ne olması gerektiği konusunda görgül veri sunan araştırma neredeyse yok gibidir. Bu çalışmanın, konuyla ilgili paydaşların görüşlerini ortaya çıkararak tartışmayı desteklemesi beklenmektedir. Vatandaş yeterliklerinin belirlenmesi, bu hedefe ulaşılması konusunda eğitim kademelerinin rolünü yapılandırmak için de bir başlangıç noktası sunmaktadır. Araştırma bu açıdan ekonomi eğitiminin yapılandırılması konusunda bir ihtiyaç analizi olarak değerlendirilebilir. Problemlerin, amaçların ve önceliklerin belirlenmesi yoluyla ihtiyaç analizi çalışmalarında kullanılan önemli bir teknik olan Delphi tekniğinin (Gredler, 1996) kullanılması bu konuda genel olarak paylaşılan görüşlerin/üzerinde uzlaşılan amaç ve içeriklerin ortaya çıkarılması konusunda olduğu kadar uzlaşılamayan ya da tartışmalı meselelerin ortaya çıkarılmasında ve tartışılmasında da önemli bir rol oynamaktadır (Von der Gracht, 2012). Delphi tekniğinin kullanıldığı bu araştırmanın da ekonomi gibi oldukça terminolojik bir bilim alanı hakkında vatandaşların sahip olması beklenen yeterlikleri tespit etme girişiminin, nihayetinde vatandaşlık eğitimi, ekonomi eğitimi ve konuyla ilgili program geliştirme çalışmalarına katkı sunması ve "Bir vatandaş ekonomi ile ilgili nasıl bir yetkinliğe sahip olmalı?" sorusu üzerinde derinlemesine düşünülmesi için bir fırsat oluşturması beklenmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın modeli

Bu araştırma tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Tarama modeli, geçmişte var olmuş ya da halen var olan bir durumu kendi koşulları içerisinde var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Karasar, 2004). Bu çalışmada, konuyla ilgili uzman ve öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak ekonomi okuryazarlığı vatandaşlık yeterliklerinin tespit edilmesi amaçlandığından tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma, bu model çerçevesinde Delphi tekniği kullanılarak dört aşamada gerçekleştirilmiştir.

2.2. Araştırmanın çalışma grubu

Bu araştırmanın katılımcılarını ekonomi alan uzmanları, sosyal bilgiler alan uzmanları ve sosyal bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde gönüllülük esas alınmıştır. Araştırmaya katılacak alan uzmanlarının belirlenmesi amacıyla tüm üniversitelerin web siteleri taranarak ekonomi ve sosyal bilgiler alan uzmanlarının e-posta adreslerine ulaşılmış ve kendilerine araştırma bilgilendirme ve davet mektubu ile 1. Tur Delphi Anketi gönderilmiştir. Ayrıca alanla ilgili çeşitli kamu ve sivil toplum kurum ve kuruluşları ile üniversiteler dışında çalışan bazı ekonomi uzmanlarına da davet gönderilmiş fakat bu kişi ve kurumlardan bir dönüş alınmamıştır. Delphi sürecine katılan öğretmenler ise İstanbul ilinde görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinden oluşmaktadır. İstanbul ilinde yer alan ortaokulların listesine Millî Eğitim Bakanlığı'nın web adresinden ulaşılmış, Anadolu ve Avrupa yakasından üçer ilçe olmak üzere Kadıköy, Maltepe ve Üsküdar, Beşiktaş, Bakırköy, Küçükçekmece ilçeleri çalışma grubuna dahil edilmiştir. Bu okullarda görev yapan öğretmenlerden veri toplayabilmek amacıyla İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğünden izin alınmış, sonrasında bu

ilçelerdeki okulların e-posta adresleri web sitelerinden elde edilmiş ve izin yazısı, araştırma bilgilendirme ve davet mektubu ile 1. Tur Delphi Anketi okulların e-posta adreslerine gönderilmiştir.

Araştırmanın 1. turunda belirlenen tüm mail adreslerine davet mektubu gönderilmiş, onay turu ve 2. turda, 1. tura katılım göstermeyen uzman ve öğretmenler araştırmaya yeniden davet edilmiştir. 3. turda ise araştırmaya yeni katılımcı dahil edilmemiştir. Bazı katılımcıların sonraki turlara devam etmemeleri, yeni katılımcıların eklenebileceği turlarda da yeni katılımların gerçekleşmesi gibi nedenlerden dolayı Delphi sürecinin farklı turlarında katılımcıların sayıları değişiklik göstermiştir. Bu çerçevede Delphi sürecine katılan uzmanların ve öğretmenlerin demografik özelliklerine göre dağılımları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1.
Katılımcıların Katıldıkları Turlara ve Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Branş	1. Tur		Onay Turu		2. Tur		3. Tur	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Ekonomi Alan Uzmanı	34	47,9	17	50	28	58,3	13	56,5
Sosyal Bilgiler Alan Uzmanı	29	40,8	17	50	20	41,7	10	43,5
Sosyal Bilgiler Öğretmeni	8	11,3	-	-	-	-	-	-
Cinsiyet	f	%	f	%	f	%	f	%
Kadın	21	29,6	10	29,4	13	27,1	7	30,4
Erkek	50	70,4	24	70,6	35	72,9	16	69,6
Unvan	f	%	f	%	f	%	f	%
Prof. Dr.	13	18,3	7	20,6	10	20,8	6	26,1
Doç. Dr.	10	14,1	5	14,7	10	20,8	6	26,1
Yrd. Doç. Dr.	37	52,1	21	61,8	26	54,2	10	43,5
Öğr. Gör. Dr.	1	1,4	1	2,9	1	2,1	-	-
Arş. Gör. Dr.	2	2,8	-	-	1	2,1	1	4,3
Öğretmen	8	11,3	-	-	-	-	-	-
Yaş	f	%	f	%	f	%	f	%
21-25	1	1,4	-	-	-	-	-	-
26-30	1	1,4	-	-	1	2,1	-	-
31-35	18	25,4	7	20,6	9	18,8	6	26,1
36-40	19	26,8	12	35,3	13	27,1	7	30,4
41-45	10	14,1	4	11,8	10	20,8	3	13,0
46-50	12	16,9	6	17,6	6	12,5	3	13,0
51-55	6	8,5	2	5,9	2	4,2	1	4,3
56-60	1	1,4	2	5,9	3	6,3	2	8,7
61 ve üzeri	2	2,8	1	2,9	4	8,3	1	4,3
Bilinmeyen	1	1,4	-	-	-	-	-	-
Mesleki Kıdem	f	%	f	%	f	%	f	%
1-5 yıl	6	8,5	2	5,9	3	6,3	2	8,7
6-10 yıl	13	18,3	6	17,6	6	12,5	4	17,4
11-15 yıl	21	29,6	12	35,3	17	35,4	6	26,1
16-20 yıl	9	12,7	2	5,9	7	14,6	3	13,0
21-25 yıl	14	19,7	5	14,7	6	12,5	4	17,4
26 yıl ve üzeri	7	9,9	7	20,6	9	18,8	4	17,4
Bilinmeyen	1	1,4	-	-	-	-	-	-
Toplam	71	100	34	100	48	100	23	100

Araştırmanın 1. turuna 71, onay turuna 34, 2. turuna 48 ve 3. turuna da 23 uzman ve öğretmen katılmıştır. Gerçekleştirilen dört tura ekonomi ve sosyal bilgiler alan uzmanlarının benzer oranlarda katılım gösterdikleri, öğretmenlerin ise sadece içerik belirleme turuna katıldıkları, uzlaşma sürecine dahil olmadıkları görülmektedir. Genel olarak her turda katılımcıların yaklaşık 1/3’ü kadın iken 2/3’ü erkektir. Katılımcıların unvanlarına göre katılım durumları incelendiğinde dört turda da en çok katılım gösterenler yardımcı doçent unvanına sahip katılımcılardır. Profesör ve doçent unvanına sahip katılımcıların sayıları her turda birbirine yakın bir orandadır. Unvan açısından en az katılım gösteren gruplar doktoralı öğretim görevlisi ve araştırma görevlileridir. Katılım durumları yaş açısından değerlendirildiğinde turlara en çok katılımın 31-40 yaş aralığındaki katılımcılar tarafından; ikinci sırada ise 41-50 yaş aralığındaki katılımcılar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Katılımcılar mesleki kıdemlerine göre incelendiğinde en çok katılım gösteren grubun 11-15 yıllık kıdeme sahip olduğu, bunu sırayla 6-10 yıl ve 21-25 yıllık kıdeme sahip katılımcıların izlediği söylenebilir.

2.3. Veri toplama araçları ve süreci

Ekonomi okuryazarı vatandaş yeterliklerinin belirlenmesi için veri toplama tekniği olarak Delphi tekniği kullanılmıştır. Delphi tekniği, “temel bilgi kaynakları ve uzmanlardan seçilmiş bir grup arasında uzlaşmaya ulaşmanın sistematik, zaman ve maliyet açısından etkili bir yöntemi” olarak tanımlanmaktadır (Alston & Bowles, 2003, s. 136). Delphi süreci belirli bir konuda oluşan içeriğin bir grup uzman ya da katılımcı tarafından farklı turlarda tekrar tekrar değerlendirilmesiyle üzerinde belirli bir düzeyde uzlaşma sağlanan içeriği tespit etmeye yarayan bir tekniktir. Süreç içerisinde ilk turda panelistlerden görüşler alınır, gelen dönütlerin istatistiksel analizi yapılarak anket ve sonuçlar düzenlenip katılımcılara tekrar gönderilir. Panelistlerden, gelen dönütleri inceleyerek anket içeriğini tekrar puanlamaları istenir. Bu süreç belirlenmiş tur sayısı ya da belirlenmiş bir ölçüt karşılanana kadar birkaç tur şeklinde devam eder. Süreç sonunda panelistlerin üzerinde uzlaştıkları durumlar belirlenir (Alston & Bowles, 2003; Brewer, 2007; Demirel, 2007; Kalof vd., 2008; Linstone & Turoff, 2002).

Farklı araştırmacılar, Delphi tekniğini kuramsal olarak uzlaşma teorisine, anonimliğe (anonymity) ya da farklı düşünceler teorisine dayandırmaktadırlar. Uzlaşma teorisine göre Delphi, uzlaşmayı amaçlamaktadır. Bu görüşün savunucularına göre uzlaşma, toplumsal yenilenme ve ortak amaçlara grup katkısı için fırsatlar sunar. İkinci görüşü savunanlara göre, anonimlik kaliteli fikirlerin ortaya çıkmasına yardımcı olan bir süreçtir ve her bir panelistin katkıda bulunmasına imkân verir. Farklı düşünceler teorisinin savunucuları ise bireyler ya da grupların azımlık fikirleri ile karşılaştıkça düşüncelerinin de çeşitlendiğini ve bunun da yaratıcılık ve karar sürecine katkıda bulunduğunu düşünmektedirler (Brewer, 2007, s. 241). Delphi süreci, klasik anket uygulamasından farklı olarak bir grup uzmanın araştırılan konuyla ilgili belirli bir süre boyunca etkileşimde olmasını gerektirmektedir. Linstone ve Turoff (2002) bu nedenle Delphi panellerini yapılandırılmış bir etkileşim süreci olarak nitelendirmektedirler fakat bu etkileşim yüz yüze bir etkileşim değildir, katılımcılar birbirlerinin kim olduklarını bilmezler. Bu da sosyal baskıyı azaltarak panel katılımcılarının görüşlerini özgür bir şekilde dile getirebilmeleri için uygun bir ortam oluşturur (Von der Gratch, 2012).

Bu araştırmada Delphi tekniğinin uygulanması sürecinde veriler, bir önceki aşamanın sonuçlarına bağlı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen anketler aracılığıyla toplanmıştır. Dört turda gerçekleştirilen bu süreçte 1. tur ve onay turu, ekonomi okuryazarı vatandaş yeterlikleri içeriğinin belirlenmesini; 2. ve 3. turlar ise belirlenen bu içeriğin puanlanması yoluyla üzerinde uzlaşılan içeriğin tespit edilmesini içermektedir. Araştırmanın ilk aşamasında katılımcılara e-posta yoluyla araştırmayı tanıtan ve kendilerini araştırma sürecine katılmaya davet eden bir araştırma bilgilendirme ve davet mektubu ile birlikte Word belgesi olarak 1. Tur Delphi Anketi gönderilmiştir. Onay turu ve sonrasındaki turların anketleri ise elektronik anket olarak düzenlenerek yine e-posta yoluyla katılımcılara gönderilmiştir. Veriler 2013-2014 bahar dönemleri arasında toplanmıştır. Turlarla ilgili kısa bilgiler aşağıda sunulmaktadır.

1. tur anketi. 1. tur anketi, katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla oluşturulan yedi sorudan ve ekonomi okuryazarı vatandaşların sahip olması beklenen bilgi, beceri ve değerleri belirlemek amacıyla sorulan beş açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Katılımcıların açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlar içerik analizine tabi tutularak ekonomi okuryazarı vatandaş yeterlikleri anketi oluşturulmuştur.

Onay turu anketi. 1. tur sonunda oluşturulan anket aynı zamanda ekonomi okuryazarı vatandaş yeterlikleri çerçevesinin içeriğini yansıtmaktadır. İçerik analizi sonrasında elde edilen yeterliklerin kapsamı konusunda sonradan gelebilecek önerileri en aza indirebilmek amacıyla ayrıca bir onay turu gerçekleştirilmiş, panelistlerden bu ankette yer alan ifadeleri incelemeleri ve varsa düzeltme ve/veya ekleme yapmaları ve önerilerini sunmaları istenmiştir. Panelistlerden gelen eleştiriler ışığında geliştirilmiş olan taslak çerçevede bazı değişikliklere gidilmiş ve son şekli verilmiştir. Temel ilke olarak panelistlerden gelen tüm önerilerin içeriğe yansıtılması, elemelerin turlarda gerçekleştirilmesi ilkesi benimsenmiştir.

2. ve 3. tur anketleri. 2. tur anket, 1. tur ve onay turu sonucunda oluşturulan taslak çerçeve içeriğinin beş dereceli bir Likert ölçeğine çevrilmesi şeklinde oluşturulmuştur. 1. bölümde demografik özelliklere yönelik sorular, ikinci bölümde ise vatandaş yeterliklerine yönelik maddeler yer almaktadır. Bu bölümde panelistlerden anketteki her bir maddeyi, bir yeterlik göstergesi sayılıp sayılmaması konusundaki görüşlerine göre puanlamaları istenmiştir. 2. tur anketin uygulanmasından sonra her bir maddeye verilen yanıtlara ilişkin istatistikler hesaplanmış ve tablolar oluşturulmuştur. 2. tur sonucunda üzerinde uzlaşmaya varılan maddeler ankette çıkarılmış ve üzerinde uzlaşma sağlanamayan maddeler tekrar düzenlenerek 3. tur anket oluşturulmuştur. Bu turda, üzerinde uzlaşma sağlanmayan maddelere ilişkin analiz sonuçları ve katılımcıların maddeleri yeniden puanlarken kullanmaları için uzlaşma ölçütü ile ilgili bilgilendirme metni de eklenmiştir. Panelistlerden yanıtlarını tekrar değerlendirmeleri ve analiz sonuçlarını dikkate alarak yeniden puanlamaları istenmiştir. 2. ve 3. tur sonucunda üzerinde uzlaşmaya varılan maddeler ekonomi okuryazarı vatandaş yeterlikleri olarak kabul edilmiştir.

2.4. Verilerin analizi

Araştırmada nitel ve nicel olmak üzere iki türlü veri toplanmıştır. 1. tur ve onay turunda içeriği belirlemeye yönelik olarak nitel veriler toplanmıştır. Bu iki turda elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak ekonomi okuryazarı vatandaş yeterlikleri çerçevesi belirlenmiştir. Bu çerçevenin ana taslağı belirlenirken hem konuyla ilgili diğer çerçeveler hem de ekonomi disiplinin boyutları açısından teorik incelemeler yapılmıştır. 2. ve 3. turlarda ise nicel veriler toplanmıştır. Bu iki turda elde edilen verilerin analizinde SPSS 18 istatistik programı kullanılmıştır.

Delphi tekniği, üzerinde uzlaşma sağlanan bir içeriğe karar vermek amacıyla kullanıldığında, istatistiksel olarak bir uzlaşma ölçütü gereklidir. Bu amaçla farklı ölçütler kullanılabilmeyle birlikte genellikle çeyrekler arası fark, medyan ve yüzde dağılımlarının tek ölçüt olarak ya da birlikte kullanıldığı görülmektedir (Landeta, 2006; Şahin, 2009; Von der Gracht, 2012; Wolf, 2011). Ayrıca aritmetik ortalama ve standart sapmanın tek tek ya da birlikte kullanıldığı çalışmalar da vardır (Haltinner, 2008; McKee, 2011). Bunların dışında kesin bir uzlaşma ölçütü kullanılmadan içeriğin daha teorik olarak değerlendirilmesine dayalı çalışmalar da mevcuttur (Von der Gracht, 2012). Bu araştırmada kullanılan uzlaşma ölçütü Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2.

Maddeler Üzerinde Uzlaşmaya Varılması İçin Kullanılan Uzlaşma Ölçütü

Uzlaşma ölçütü: Bir maddenin yeterlik ölçütü olarak kabul edilmesi için aşağıdaki üç ölçütü de karşılaması gerekmektedir:

Medyan ≥ 4

Çeyrekler arası fark (ÇAF) ≤ 1

4-5 frekansı $\geq \%75$

Katılımcıların çoğunluğunun olumlu yönde görüş bildirdikleri maddeleri seçebilmek amacıyla aritmetik ortalama gibi uç değerlerden etkilenen bir teknik yerine uç yorumlardan daha az etkilenen medyan ve çeyrekler arası fark teknikleri kullanılmıştır. Tablo 2’de görüldüğü gibi bu çalışmada kullanılan uzlaşma ölçütüne göre, bir maddenin kabul edilebilmesi için medyanın 4 ve 4’ten büyük, çeyrekler arası farkın 1 ya da 1’den küçük olması ve 4 ve 5 frekanslarında yer alan yanıtların yüzdeleri toplamının $\%75$ ’ten büyük olması gerekmektedir. Bir madde ancak bu üç ölçütü birlikte karşıladığında üzerinde uzlaşma sağlandığı kabul edilmiştir. Bu üç ölçütün bir arada karşılanması gerekliliği uzlaşma ölçütünün oldukça hassas olmasını ve bir maddenin kolaylıkla kabul edilme ihtimalini azaltmıştır. Toplanan veriler, frekans, mod, medyan, aritmetik ortalama ve standart sapma teknikleri ile analiz edildikten sonra her bir anket maddesinin analiz sonuçları uzlaşma ölçütü olarak belirlenen ölçütler ile karşılaştırılmış ve ölçütleri karşılayan maddeler üzerinde uzlaşma sağlandığı kabul edilmiştir.

Delphi tekniği, amacı ve yapısı itibarıyla bazı açılardan geleneksel tarama çalışmalarından farklılaştığı için tekniğin geçerlik ve güvenilirliği konusu da bazı açılardan farklılaşmaktadır. Öncelikle bu araştırmada içeriğin de katılımcılar tarafından belirlenmesi yaklaşımı benimsenmiştir. 1. tur anketi, bu içeriği belirlemek amacıyla uygulanmıştır. Bu içeriği belirlemek amacıyla hazırlanan 1. tur anketi, görünüş geçerliği açısından dört uzmanın görüşüne sunulmuş ve gelen dönütler ışığında düzenlenerek uygulanmıştır. İçeriğin katılımcılar tarafından belirlendiği çalışmalarda sürece uzman olan birçok katılımcının dahil olması ve içerik havuzunun bu şekilde oluşması nedeniyle oluşan içeriğin bir kişinin oluşturduğu içeriğe göre daha geçerli olacağı kabul edilmiştir (Scheele, 2002). 1. tur sonucunda yapılan içerik analizi sonucunda ortaya çıkan taslak çerçevenin kapsam ve yapı geçerliğini sağlamak amacıyla bir onay turu gerçekleştirilmiştir. Onay turu anketi uygulanmadan önce iki alan uzmanından anketi elektronik olarak yanıtlamaları ve görüşlerini belirtmeleri istenmiş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Onay turunda panelistlerden gelen dönütler ışığında nicel verilerin toplanacağı ankete son şekli verilmiştir. 1. tur ve onay turu sonucunda şekillenen anketin uzun olması nedeniyle ankete yanıt verme süreleri uzatılmış ve istenilen aşamada kaydedilerek daha sonra tamamlanma seçeneği sunulmuştur.

2. ve 3. turlarda toplanan verilerin güvenilirliklerinin hesaplanması için anketi yanıtlayanlar arasındaki tutarlılığı belirlemek amacıyla Değerlendiriciler Arası Korelasyon Katsayısı’nın hesaplanması önerilmektedir (Von der Gracht, 2012). 2. tur ve sonrasında uygulanan anketlerin güvenilirliğini hesaplamak amacıyla Grup içi Korelasyon Katsayısı’na bağlı olarak Değerlendiriciler Arası Güvenirlik Katsayısı ile iç tutarlılığı belirlemek için Cronbach Alpha Katsayısı hesaplanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 3’te sunulmuştur. Analiz sonuçlarına göre anketlerin güvenilirlik ölçütünü karşıladığı söylenebilir.

Tablo 3.

2-3. Tur Anketleri Güvenirlik Analizi Sonuçları

	Cronbach Alpha	Grup içi Korelasyon
2. Tur	,913	,888
3. Tur	,851	,806

2.5. Araştırmanın etik izni

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Bu araştırmada dört aşamada ankete dayalı veri toplama süreci gerçekleştirilmiştir. Anketlerin uygulanması sürecinde katılımcılara bir bilgilendirme ve davet mektubu gönderilerek bu mektup içerisinde araştırma konusundaki etik ilkeler açıklanmış, araştırmaya katılımın gönüllülüğe dayandığı, katılımcıların bilgilerinin gizliliği, araştırmadan istenildiğinde ayrılma güvencesinin var olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra öğretmen katılımının gerçekleştirilmesinin kurumsal olarak İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden araştırma izni alınmış (25.03.2013 tarih ve 59090411-605.01-37741 sayılı izin) ve veri toplama sürecinde öğretmenlerle paylaşılmıştır.

3. BULGULAR

Ekonomi okuryazarı vatandaş yeterliklerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma dört turda tamamlanmıştır. 1. tur ve onay turunda yeterlikler çerçevesinin içeriği; 2. ve 3. turlarda ise, belirlenen bu içerik üzerinde uzlaşma sağlanan yeterlikler belirlenmiştir. Bu iki temel sürece ilişkin bulgular iki başlık hâlinde aşağıda sunulmuştur.

3.1. İçeriğin belirlenmesi: Birinci tur ve onay turu bulguları

1. tur anketinin uygulanması sonucunda kapsamlı bir içerik ortaya çıkmıştır. Bu süreçte elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak taslak bir yeterlikler çerçevesi oluşturulmuş, daha sonra bu içerik katılımcılara tekrar gönderilerek onayları, düzeltme ve önerileri alınmıştır. 1. tur sonucunda elde edilen içerik Genel Kültür ve Diğer Disiplinlerle İlişkiler, Ekonomi Bilgisi, Beceriler ve Tutum/Değerler olmak üzere dört temel boyut altında organize edilmiştir. Bu kapsamda elde edilen bulgular temalar altında sunulmaktadır.

Genel Kültür ve Diğer Disiplinlerle İlişkiler. Bu boyut, ekonomi okuryazarı olarak nitelenen bir bireyin, bilgi ve beceri sahibi olması gerektiği düşünülen diğer ilgili alanları nitelemektedir. Bu alanların bireyi çeşitli açılardan destekleyerek daha kapsamlı ve ayrıntılı bir görüş oluşturacağı kabul edilmektedir. Katılımcıların bu kapsamda belirttikleri alanlar dünya gündemi ile ilgili güncel gelişmeler, ülke gündemi ile ilgili güncel gelişmeler, istatistik, politika, matematik, hukuk, coğrafya, medya okuryazarlığı, sosyoloji, teknoloji, dil becerileri (Türkçe), psikoloji, tarih, felsefe, yabancı dil, antropoloji, din, sanat olarak belirlenmiştir. Katılımcılar bu alanları belirtirken ekonomi disiplini ile çeşitli bağlantılarını dile getirmişlerdir. Örneğin matematiğin ekonomiyle ilişkisi açısından temel matematik, dört işlem, basit faiz hesapları, temel istatistik, azalan ve artan fonksiyonların nitelikleri, oran ve orantı kavramı, yüzde değişim ve eğitim kavramlarının bilinmesi gerektiğini belirten katılımcılar olmuştur. Diğer taraftan bazı katılımcılar, ekonomi ile din arasındaki ilişkinin de farkında olunması ve bu boyutun da dikkate alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Benzer bir açıdan ekonomi ile medya okuryazarlığının bağlantısı da dile getirilmiştir. Katılımcılar reklamların, haberlerin, propagandanın, bilinçli bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini düşündükleri için bu alanı ekonomi okuryazarlığı ile ilişkilendirmişlerdir. Türkçe, “Kavramları öğrenecek kadar iyi Türkçe bilme” gerekliliği nedeniyle bu alanla ilişkilendirilmiştir. Bir ekonomi alan uzmanı Türkçe ve matematik eğitiminin ekonomi öğrenmenin alt yapısını oluşturduğunu belirtmiştir. Onay turuna katılan uzmanlar da bu boyuta yönelik olarak çeşitli yorum ve önerilerde bulunmuşlardır. Bu süreçte genel kültür alanlarına yeni öneriler gelmiş ve bu alan genişletilmiştir. Delphi yönteminin kendisi bu tartışmalarda uzlaşma sağlanan noktaları ortaya çıkarmayı amaçladığından önerilen tüm alanlar çerçevede tutulmuş, karar turlar sonucunda oluşacak uzlaşma durumuna bırakılmıştır. Ekonomi, hayatın her alanıyla ilişkili bir yapı olduğundan özünde bu ilişkileri birkaç disipline indirgemek imkansızdır. Bu nedenle Genel Kültür ve Diğer Disiplinlerle İlişkiler alanı, doğrudan bir yeterlik alanı olarak ifade edilemeyecek bir içeriğe sahiptir ve bu nedenle çerçeveye dahil edilmesi uygun görülmemiştir. Onay turu sırasında bazı uzmanlardan da benzer gerekçelerle uyarılar gelmiştir. Bu başlık, disiplinler arası ilişkilerin önemini, ekonominin ve okuryazarlığın nasıl kavramsallaştırıldığını ortaya koyması nedeniyle ve konuya farklı bakış açılarından yaklaşılmasını sağladığı için ankette bırakılmış, fakat 2. ve 3. turlar sonunda son şekli verilen yeterlik çerçevesine dahil edilmemiştir. Bu boyuttan elde edilen sonuçlar, özellikle ekonomi öğretimi ile ilgili programların tasarlanmasına katkı sağlayacağı düşüncesiyle ankette tutulmuştur.

Ekonomi Bilgisi Boyutu. Yeterlikler çerçevesinin üç temel alanından birisi Ekonomi Bilgisi olarak belirlenmiştir. 1. tur sonucunda katılımcıların açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlar, disiplinin içeriği de dikkate alınarak 14 alt boyut şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflama sürecinde ekonomi disiplininin alt dalları incelenmiş ve disiplinin sistematüğinden yararlanılmıştır. Bununla birlikte okuryazarlık alanları ile ilgili farklı çerçeveler de örnek olarak incelenmiştir. Bu şekilde oluşturulan çerçevede yer alan 14 alt boyut Ekonominin Temel Kavramları, Ekonomi Sisteminin Genel İşleyişi, Ekonomi-Toplum-Siyaset İlişkisi, Mikroekonomi, Makroekonomi, Ekonomik Sistemler, Ekonomi Tarihi, Ekonomi Kurumları, Kamu Maliyesi, Uluslararası

Ekonomi, Finansal Ekonomi, Çevre Ekonomisi, Ülke (Türkiye) Ekonomisi ve Bilinçli Tüketecilik olarak ortaya çıkmıştır. Ekonomi Bilgisi boyutunun 1. tur ve onay turu sonrasında şekillenen alt boyutları Tablo 4'te gösterilmektedir.

Onay turunda sonrasında, Ekonomi Bilgisi alanına yönelik olarak gelen önerilere bağlı olarak bazı değişiklikler yapılmıştır. Öncelikle 1. tur sonucunda oluşan çerçevede 14 alt boyut varken onay turu sonrasında alt boyut sayısı 16 olarak belirlenmiştir. İlk alt boyut olan Temel Kavramlar alanına yeni kavramlar eklenmiştir. Bazı alt boyutların sınıflandırılmasında ve isimlendirilmesinde ve bazı yeterlik ifadelerinde değişikliğe gidilmiştir. Bu temel alandaki sınıflama özünde birey- toplum- uluslararası düzey sarmalında tasarlanmıştır. Onay turu sırasında bazı katılımcılardan Ekonomi Bilgisi boyutunun, özellikle bazı alt boyutlarının çok teknik bir ekonomi içeriğini yansıttığı; bu sınıflandırmanın daha genel ve disiplinlerarası bir şekilde yapılması gerektiği şeklinde yorumlar gelmiştir. Özellikle mikroekonomi, makroekonomi gibi isimlendirmeler çok teknik bulunduğu için bazı isimlendirmelerde değişikliğe gidilmiştir. Ayrıca ekonomi tarihi konusunda önerilen içerik genişlemiş, cumhuriyet dönemi ve sonrası ekonomi tarihi ile ilgili iki farklı sınıflandırma tercihi ortaya çıkmıştır. Bu durum 2. turda katılımcıların görüşlerine sunulurken nihai karar bu tur sonucunda verilmiştir. Alt boyutların içeriğine, 2. tur bulguları sunulurken daha ayrıntılı olarak yer verildiğinden burada her bir alt boyutun içeriğine ayrıca yer verilmemiştir.

Tablo 4.

1. Tur ve Onay Turu Sonrasında Oluşan Ekonomi Bilgisi Boyutunun Alt Boyutları

1. Tur Sonrası	Onay Turu Sonrası
Ekonomi Bilgisi	Ekonomi Bilgisi
✓ Ekonominin Temel Kavramları	✓ Temel Kavramlar
✓ Ekonomi Sisteminin Genel İşleyişi	✓ Ekonomi ve Yaşam
✓ Ekonomi-Toplum-Siyaset İlişkisi	✓ Sistem Olarak Ekonomi
✓ Mikroekonomi	✓ Ekonomik Sistemler
✓ Makroekonomi	✓ Birey ve Ekonomik Davranış
✓ Ekonomik Sistemler	✓ Toplum, Devlet ve Ekonomi
✓ Ekonomi Tarihi	✓ Devlet Bütçesi ve Kamu Harcamaları
✓ Ekonomi Kurumları	✓ Ekonomi Kurumları
✓ Kamu Maliyesi	✓ Ekonomi Tarihi
✓ Uluslararası Ekonomi	✓ Uluslararası Ekonomi
✓ Finansal Ekonomi	✓ Finansal Ekonomi
✓ Çevre Ekonomisi	✓ Çevre ve Ekonomi
✓ Ülke (Türkiye) Ekonomisi	✓ Ülke (Türkiye) Ekonomisi
✓ Bilinçli Tüketecilik	✓ Ekonomik Haklar
	✓ Katılım
	✓ Bireysel Ekonomi ve Bilinçli Tüketecilik

Beceri Boyutu. Günümüzde okuryazarlık sadece bir konu hakkında bilgi sahibi olmak ile ilgili bir yetkinlik değildir, o bilgiye ulaşmanın yöntemlerini, bilginin nasıl kullanılacağını, bu sürece eşlik eden değerleri ve en üst düzeyde tüm bu özelliklerin birleşimiyle eleştirel bir bakışı ve davranışı ifade eder. Bu nedenle beceriler, ekonomi okuryazarlığının önemli bir bileşeni olarak görülmüştür. Bu çalışmada beceri, bireyin belirli bir kazanıma ulaşırken bilgiye ulaşma, edindiği bilginin üzerinde düşünme, çeşitli sonuçlar çıkarma ve bu sonuçlara uygun olarak davranması için aracılık eden özellikler/yetiler olarak kabul edilmektedir. 1. tur sonunda belirlenen çerçevede ikinci temel alan beceriler alanı olmuştur. Katılımcılar bu kapsamda 14 beceri alanından söz etmişlerdir. Katılımcıların çoğu ekonomi ile ilgili bilgi sahibi olurken ya da kararlar alırken kullanılması gerektiğini düşündükleri becerileri ayrıntılı şekilde ifade etmiş, bazıları ise bunları daha genel bir şekilde dile getirmişlerdir. Bu süreçte becerilerin sınıflandırılması ile ilgili literatür ve çeşitli öğretim programları da incelenmiş, fakat bu konuda bir uzlaşmanın olmadığı görülmüştür. 1. tur ve onay turu sonrasında oluşan beceri boyutları Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tabloda da görüleceği gibi onay turu sonrasında becerilerin sınıflandırılmasında bazı değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Karar verme ve problem çözme becerileri birleştirilmiş, bireysel finans yönetimi ve bilinçli tüketecilik ile ilgili içerik Ekonomi Bilgisi boyutuna alınmıştır. Ekonomi okuryazarlığı kapsamında yaratıcı düşünme ve girişimcilik genellikle benzer içerikle ele alınan beceri alanları olduğu için bu iki beceri de birleştirilmiştir.

Tablo 5.*1. Tur ve Onay Turu Sonrasında Oluşan Beceriler Boyutunun Alt Boyutları*

1. Tur Sonrası	Onay Turu Sonrası
Beceriler	Beceriler
✓ Karar Verme Becerisi	✓ Temel Dil Becerisi
✓ Temel Dil Becerisi	✓ Temel Matematik Becerisi
✓ İletişim Becerisi	✓ İletişim Becerisi
✓ Bilgi Teknolojilerini Kullanma Becerisi	✓ Bilgi ve İletişim Teknolojilerini Kullanma Becerisi
✓ Analitik Düşünme Becerisi	✓ Araştırma Becerisi
✓ Stratejik Düşünme Becerisi	✓ Problem Çözme ve Rasyonel Karar Verme Becerisi
✓ Araştırma Becerisi	✓ Analitik Düşünme Becerisi
✓ Eleştirel Düşünme Becerisi	✓ Stratejik Düşünme Becerisi
✓ Temel Matematik Becerisi	✓ Eleştirel Düşünme Becerisi
✓ Bireysel Finans Yönetimi ve Bilinçli Tüketici Becerisi	✓ Yaratıcı Düşünme ve Girişimcilik Becerisi
✓ Girişimcilik	✓ Empati Becerisi
✓ Problem Çözme Becerisi	
✓ Empati Becerisi	
✓ Yaratıcı Düşünme Becerisi	

Tutum ve Değerler Boyutu. Ekonomi Okuryazarı Vatandaş Yeterlikleri'nin son temel alanı tutum ve değerler olarak belirlenmiştir. 1. tur sonucunda katılımcılar tarafından 44 tutum ve/veya değer önerilmiştir. Diğer tüm aşamalarda olduğu gibi bu aşamada öneriler sadece düzenlenmiş, aynı anlama gelebilecek tutum ya da değerler birleştirilmiş, içerikten çıkarma ya da ekleme gibi bir girişimde bulunulmamıştır. Onay turu sırasında katılımcılar tarafından gelen öneriler ışığında bazı ifadelerin birleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Bazı ifadeler çok yakın anlama sahip olmakla birlikte ya aralarında ince ayrımlar olduğu için ya da kapsam farklılığı olduğu için çerçevede bırakılmıştır. Örneğin tutumluluk değeri daha çok kişinin kendi bütçesi ile ilgili motivasyonunu hareket noktası alırken kaynakları etkin kullanma bilinci ise daha çok çevrecilik ya da sürdürülebilirlik gibi bir fikri temel almaktadır. Bu düzenlemeler sonucunda 2. turda üzerinde karar verilmek üzere 40 tutum ve değer ifadesi yer almıştır.

Yapılan içerik analizi sonucunda 1. tur ve onay turu sonunda şekillenen taslak ekonomi okuryazarı vatandaş yeterlikleri çerçevesi Tablo 6'da sunulmuştur. Sonuç olarak bu iki tur sonucunda girift bir yapıya sahip olan ve birçok bilgi, beceri, tutum ve değeri içeren bir çerçevenin oluştuğu görülmektedir.

Tablo 6.*Onay Turu Sonucunda Oluşturulan Taslak Ekonomi Okuryazarı Vatandaş Yeterlikleri Çerçevesi***A. Ekonomi Bilgisi**

Ekonomi Bilgisi kategorisi, ekonomi okuryazarı vatandaşların doğrudan ekonomi disiplini ile ilgili bilgilerini ve bu bilgilere dayalı olarak sergiledikleri davranışları içeren yeterlik alanı olarak kabul edilmiştir. Bu kategori altında farklı alt yeterlik alanları mevcuttur.

- ✓ **Temel Kavramlar:** Ekonomi disiplininin temel kavramlarını ve anlamlarını bilir.
- ✓ **Ekonomi ve Yaşam:** Ekonomi disiplininin temel problemini/uğraş alanını tanıır ve üretici, tüketici, yatırımcı ve vatandaş olarak ekonomik sistem içerisindeki rolünün farkında olur.
- ✓ **Sistem Olarak Ekonomi:** Ekonominin karmaşık ilişkilerden oluşan bir sistem olduğunu bilir ve ekonomi toplum siyaset kurumları arasındaki karşılıklı bağımlılığı ve ilişkileri ekonomi açısından değerlendirir.
- ✓ **Ekonomik Sistemler:** Ekonomik sistemlerin temel argümanlarını ve özelliklerini değerlendirecek içerisinde bulunduğu ekonomik sistemi sorgular.
- ✓ **Birey ve Ekonomik Davranış:** Bireysel olarak üretici ve tüketicilerin seçimlerini yönlendiren faktörleri değerlendirerek bireylerin ve kendisinin pazarda nasıl karar verdiğinin farkında olur.
- ✓ **Toplum, Devlet ve Ekonomi:** Üretici, tüketici ve devlet arasında gelişen etkileşim sonucunda tüm ülke ekonomisi açısından ortaya çıkan genel sonuçları ve izlenen politikaları değerlendirebilir.
- ✓ **Devlet Bütçesi ve Kamu Harcamaları:** Kamu maliyesinin amaç ve işlevlerini bilerek izlenen kamu politikalarını değerlendirebilir ve bilinçli hizmet tüketicisi olur.
- ✓ **Ekonomi Kurumları:** Ekonomiye yön veren ulusal ve uluslararası temel kurum ve kuruluşların amaç, faaliyet ve etkilerini bilerek yaşanan gelişmelerde bu kurumların rolünü değerlendirir.
- ✓ **Ekonomi Tarihi:** Ekonominin toplumdaki yerinin zaman ve koşullara göre değişim göstermesi nedeni ile toplumsal ve ekonomik olayları tarihsel ve karşılaştırmalı bir perspektifle değerlendirir.
- ✓ **Uluslararası Ekonomi:** Ülkelerin ekonomik açıdan birbirine bağlantılı olduğunu ve bunun ülke ekonomisi üzerinde bir etkiye sahip olduğunun farkında olarak gelişmeleri değerlendirir.
- ✓ **Finansal Ekonomi:** Ekonominin finansal boyutunun temel yapısı ve sistemin işleyişini tanıır.

Tablo 6 (devamı).*Onay Turu Sonucunda Oluşturulan Taslak Ekonomi Okuryazarı Vatandaş Yeterlikleri Çerçevesi***A. Ekonomi Bilgisi**

Ekonomi Bilgisi kategorisi, ekonomi okuryazarı vatandaşların doğrudan ekonomi disiplini ile ilgili bilgilerini ve bu bilgilere dayalı olarak sergiledikleri davranışları içeren yeterlik alanı olarak kabul edilmiştir. Bu kategori altında farklı alt yeterlik alanları mevcuttur.

- ✓ **Çevre ve Ekonomi:** Yerel, ulusal ve uluslararası kapsamda gerçekleşen ekonomik faaliyetleri ve bu faaliyetlerin sonuçlarını, ekonomi ve çevre arasındaki karşılıklı etkileşim çerçevesinde değerlendirir.
- ✓ **Ülke (Türkiye) Ekonomisi:** Ana hatlarıyla ülkesinin ekonomisinin temel özelliklerini bilir ve gelişmeleri yorumlar.
- ✓ **Ekonomik Haklar:** Sahip olduğu ekonomik hakları bilir ve kullanır.
- ✓ **Katılım:** Ekonomide üretici ve seçmen olarak sahip olduğu rollerin farkında olur ve bu rolleri aracılığıyla toplumsal gelişmeye katkıda bulunur.
- ✓ **Bireysel Ekonomi ve Bilinçli Tüketici:** Ekonomi hakkındaki temel göstergeleri takip ederek bireysel ekonomisini geliştirmeye yönelik kararlar alır ve tüketici tercihlerinde bilinçli tüketici davranışları sergiler.

B. Beceriler

Bu çalışmada “beceri”, bireyin belirli bir kazanıma ulaşırken bilgiye ulaşma, edindiği bilginin üzerinde düşünme, çeşitli sonuçlar çıkarma ve bu sonuçlara uygun olarak davranması için aracılık eden özellikler/yetiler olarak kabul edilmektedir. Bazı beceriler, doğrudan bilgi temelli/ ekonomi disiplinine yönelik (bireysel finansman gibi) iken bazı beceriler ise bu alanda yetkinlik gösterebilmek için gerekli ön koşulları sağlayan işlevsel/aracı beceriler (temel dil becerileri gibi) olarak sınıflandırılabilir.

- ✓ Temel Dil Becerisi
- ✓ Temel Matematik Becerisi
- ✓ İletişim Becerisi
- ✓ Bilgi ve İletişim Teknolojilerini Kullanma Becerisi
- ✓ Araştırma Becerisi
- ✓ Problem Çözme ve Rasyonel Karar Verme Becerisi
- ✓ Analitik Düşünme Becerisi
- ✓ Stratejik Düşünme Becerisi
- ✓ Eleştirel Düşünme Becerisi
- ✓ Yaratıcı Düşünme ve Girişimcilik
- ✓ Empati Becerisi

C. Tutum ve Değerler

Bu çalışmada “değer, bireylerin herhangi bir konu hakkındaki düşünce ve davranışlarına yön veren duygular, tutumlar, ilkeler ve tercihler olarak kabul edilmektedir.

3.2. İkinci ve üçüncü tur anket bulguları ve uzlaşma sağlanan ekonomi okuryazarı vatandaş yeterlikleri

Onay turu sonucunda son şekli verilen yeterlikler çerçevesi 2. tur Delphi anketi olarak düzenlenmiş ve katılımcıların görüşlerine sunulmuştur. 2. tur sonucunda uzlaşma ölçütünü karşılayan maddeler anketten çıkarılmış; üzerinde uzlaşma sağlanamayan maddeleri içeren 3. tur Delphi anketi oluşturulmuş ve panelistlere değerlendirme yapabilmeleri için uzlaşma ölçütüyle birlikte gönderilmiştir. 3. tur anketinden elde edilen verilerin analizi sonucunda uzlaşma ölçütünü karşılayan maddeler yeterlik göstergesi olarak kabul edilmiş, bu tur sonunda da üzerinde uzlaşma sağlanamayan maddeler elenmiştir. Bu şekilde iki tur sonucunda uzlaşma ölçütünü sağlayan maddeler ekonomi okuryazarı vatandaş yeterlikleri olarak kabul edilmiştir. Belirlenen boyutlar altında farklı sayıda maddeler oylanmıştır. Anket içeriğinin ve analiz sonuçlarını içeren tabloların oldukça uzun olması ve aynı maddelerin puanlanmış olması nedeniyle 2. ve 3. tur bulguları birlikte ve genel bir yaklaşımla dört boyut altında aşağıda sunulmuştur.³

3.2.1. Genel kültür ve diğer disiplinlerle ilişkiler boyutuna yönelik bulgular

Daha önce de belirtildiği gibi Genel Kültür ve Diğer Disiplinlerle İlişkiler boyutu ekonomi okuryazarlığının doğrudan kapsamında yer alan bir alan olmayıp, katılımcıların bir vatandaşın ekonomi okuryazarı olabilmesi için aynı zamanda bilgi ve beceri sahibi olması gerektiğini belirttikleri alanlara işaret etmektedir. Buna göre araştırmaya katılan uzmanlar, dünya gündemi ile ilgili güncel gelişmeler, ülke gündemi ile ilgili güncel gelişmeler, istatistik, politika, matematik, hukuk ve coğrafya alanlarının ekonomi okuryazarlığı için ayrıca yeterlik sahibi olunması gerekli alanlar olduğu konusunda 2. turda uzlaşma sağlamışlardır. Bu alanların aritmetik ortalamaları incelendiğinde uzmanların (onay turu ve sonrasındaki turlara öğretmen katılımının devam etmemesi nedeniyle bundan sonraki uzmanların (onay turu ve sonrasındaki turlara öğretmeni uzmanları olarak anlaşılmalıdır), ekonomi okuryazarlığını en çok dünya gündemi ile ilgili güncel gelişmeler alanıyla, daha sonra da ülke gündemi

³ Analiz tabloları çok fazla yer tuttuğundan makale içerisinde verilmemiştir. Sonuçlara ilk yazarın doktora tezinden ulaşılabilir.

ile ilgili güncel gelişmeler, istatistik ve politika alanlarıyla ilişkilendirdikleri görülmektedir. Ekonomi okuryazarı bir vatandaşın ekonomi konusunda okuryazar olabilmesi için başlıca bu alanlar hakkında da temel düzeyde bilgi ve beceriye sahip olması gerektiği kabul edilmektedir. 2. turda üzerinde uzlaşma sağlanmayan alanlar 3. turda tekrar puanlanmış ve bu tur sonucunda ek olarak sadece medya okuryazarlığı ve teknoloji alanları üzerinde uzlaşma sağlanmış; sosyoloji, tarih, felsefe, din gibi temel sosyal bilimler konusunda bir uzlaşma sağlanamamıştır.

3.2.2. Ekonomi bilgisi alanına yönelik bulgular

Ekonomi okuryazarı vatandaş yeterliklerinin ilk temel boyutunu oluşturan Ekonomi Bilgisi boyutu 16 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlara ait analiz sonuçları aşağıda sunulmaktadır.

Temel Kavramlar. Temel Kavramlar, Ekonomi Bilgisi alanının ilk alt boyutudur. 1. tur ve onay turu sonucunda 126 kavram önerilmiştir. 2. turda, önerilen bu 126 kavramdan 65'i üzerinde uzlaşma sağlanmıştır. 2. turda üzerinde uzlaşmaya varılamayan 61 madde ise 3. turda tekrar oylanmıştır. Bununla birlikte 2. tur sonucunda bazı uzmanlar tarafından yeni kavramlar da önerilmiştir. Sonuç olarak 3. turda 78 kavram üzerinden bir değerlendirme yapılmış, bu kavramların 23'ü üzerinde daha uzlaşma sağlanmıştır. 3. turda kabul edilen yeni 23 kavramla birlikte toplam 88 kavram yeterlikler içeriği olarak kabul edilmiştir. 2. ve 3. turlarda üzerinde uzlaşma sağlanan kavramlar genel olarak değerlendirildiğinde bu kavramların bireylerin gündelik yaşamlarında daha sıklıkla karşılaştıkları kavramlar oldukları görülmektedir. Elenen kavramların ise genel olarak disiplinin daha teknik ya da terminolojik kavramları olduğu söylenebilir. Bununla birlikte meslek, ucuzluk, serbest ticaret gibi bazı kavramların üzerinde uzlaşma sağlanmadığı görülmektedir. Bunun nedenlerinden birisi kavramların içerikte yer almasına gerek olmayacak kadar temel kavramlar olarak algılanması olabilir. Örneğin açlık sınırı kavramı, disiplin literatüründe operasyonel olarak tanımlanan bir kavram olmakla birlikte katılımcılardan birisi bu kavramın neden listede olduğunu anlamadığını belirtmiştir. Sonuç olarak bu kavram üzerinde uzlaşılmıştır, fakat bu bakış açısının temel kavramlar üzerindeki uzlaşmayı etkilediği söylenebilir. Daha önce de belirtildiği gibi araştırmacı içeriğe bir ekleme ya da çıkarma işlemi bulunmadığından sunulan tüm içerik organize edilerek katılımcıların görüşüne sunulmuştur.

Ekonomi ve Yaşam. Ekonomi Bilgisi alanının ikinci alt boyutu Ekonomi ve Yaşam olarak isimlendirilmiştir. Bu alan bireylerin ekonomi disiplininin temel problemini/uğraş alanını tanımlarına ve bu sistem içerisinde sahip oldukları üretici, tüketici, yatırımcı ve vatandaş gibi rollerinin farkında olmalarına atıfta bulunan maddeler içermektedir. Ankette bu boyutta 12 madde yer almıştır. Bu maddelerin hepsi üzerinde 2. turda uzlaşma sağlandığından bu maddelerin 3. turda tekrar oylanmasına gerek kalmamıştır. Bu maddelere verilen yanıtlardan 4 ve 5 seçeneklerine verilen yanıtların yüzde toplamları incelendiğinde bu maddeler konusunda yüksek düzeyde bir uzlaşmadan söz edilebileceği söylenebilir. Bu alt boyut ekonominin doğrudan yaşamdaki yerine odaklandığı için bu uzlaşma anlamlı görülmektedir. Katılımcılar ekonomi okuryazarı bir vatandaşın, ekonomi disiplininin uğraş alanının ve kendisinin sahip olduğu farklı rolleriyle bu sistem içerisindeki yerinin farkında olması gerektiği konusunda uzlaşmışlardır.

Sistem Olarak Ekonomi. Ekonomi Bilgisi alanının üçüncü alt boyutu Sistem Olarak Ekonomi olarak adlandırılmıştır. Bu boyut altında 14 madde yer almış, bu maddelerin 11 tanesi üzerinde 2. tur sonunda uzlaşmaya varılmıştır. Üzerinde uzlaşma sağlanamayan diğer 3 madde 3. turda tekrar oylanmış, fakat 3. tur sonunda bu maddeler üzerinde uzlaşma sağlanamamış ve bu maddeler elenmiştir. Kabul edilen maddeler incelendiğinde katılımcıların ekonomi okuryazarı bir vatandaşın ekonominin bir sistem olarak bütünleşikliğine dair bir bakış açısına sahip olmalarını bekledikleri görülmektedir. Üzerinde uzlaşma sağlanamayan maddeler incelendiğinde ise ("Toplumsal değerlerin bozulduğu bir sistemde para ve gücün sosyo-kültürel hayat alanını kolonize edeceğini bilir.", "Dini düşüncenin ekonomik düşünce ve faaliyetler üzerindeki etkilerinin farkında olur.", "Zekatın ekonomik işlevinin farkında olur.") bu maddelerin sürecin farklı aşamalarında bazı uzmanlar tarafından belirli bir değer yargısını yansıtmaları nedeniyle içerikten çıkarılması gerektiği yönünde görüş belirttikleri maddeler olduğu görülmüştür. Delphi sürecinin kendisi bu maddelerin elenmesini sağlamıştır.

Ekonomik Sistemler. Ekonomik Sistemler, Ekonomi Bilgisi alanının dördüncü alt boyutudur. Bu boyut altında 20 madde puanlanmış, bu maddelerden sadece ikisi 2. tur sonunda kabul edilmiş, 3. turda ise ek olarak beş madde daha kabul edilmiştir. Sonuç olarak 7 maddenin kabul edildiği bu alt boyutta, ekonomi okuryazarı bir vatandaşın devlet ile ekonomik sistem arasındaki ilişkinin ve küreselleşmenin etkilerinin farkında olması gerektiği, ekonomik sistemlerin üretim, tüketim, bölüşüm ilişkilerini bilmesi ve daha özel olarak kapitalist sistemin özelliklerini bilmesi gerektiği yönünde bir uzlaşma sağlanmıştır. Bununla birlikte her ne kadar genel olarak ekonomik sistemlerin öngördüğü ilişkilerin bilinmesi beklenmekle birlikte daha özel olarak dile getirilen farklı sistemlerin çeşitli özelliklerinin tanınması gerektiği yönündeki maddeler üzerinde uzlaşma sağlanamamıştır. Üzerinde uzlaşma sağlanmayan maddeler "Ekonomi politikalarının mensubu olduğu sosyal sınıfın çıkarına yönelik öneriler sunup sunmadığını değerlendir.", "Serbest piyasa işleyişinin temel kurum ve kurallarını bilir.", "Farklı ekonomik / üretim ilişkilerine göre toplumsal ilişkilerin ve örgütlenme tiplerinin (tarım/ sanayi/ bilgi

ekonomisi) genel gelişim aşamalarını ve yapılanmasını bilir.”, “Farklı ekonomik sistemlerin farklı paradigmlar çerçevesinde yürütüldüğünün farkında olur.”, “Serbest piyasa sisteminin temelinde hukuki düzenlemelerin yer aldığı bilir.”, “Karma ekonominin temel özelliklerini bilir.”, “Sosyalist ekonomik sistemin temel felsefesini ve özelliklerini bilir.”, “Devletçi ekonominin temel özelliklerini bilir.”, “Sınıf egemenliğinin söz konusu olduğu bir sistemde demokrasinin sadece görüntüden oluştuğunu ve prosedürel olduğunu bilir.”, “Kapitalist sistemin üretim köleliği yarattığını bilir.”, “Kapitalist sistemin geçirdiği temel aşamaları (vahşi, liberal ve post-kapitalizm) bilir.”, “Kapitalist sistemde değer alanlarının (yönetim, ekonomi, sanat, ahlak ve din) birbirinden koptuğunu ve her birinin kendi mantığına göre işlediğini bilir.”, “İslam ekonomisinin temel özelliklerini bilir.” şeklinde sıralanmaktadır. Bu maddelerin çoğunun da yine bazı uzmanların, kapitalist sistemin eleştirisi ya da din-ekonomi ilişkisi ile ilgili yorum içerdiği için içerikte yer almaması gerektiği yönünde görüş bildirdikleri maddeler olduğu görülmektedir.

Birey ve Ekonomik Davranış. Ekonomi Bilgisi boyutunun diğer bir alt boyutu Birey ve Ekonomik Davranış’tır. Bu boyut bireylerin, üretici ve tüketicilerin seçimlerini yönlendiren faktörlerin farkında olmalarına ve kendilerinin ve diğer insanların ekonomik kararları nasıl verdiklerine odaklanmaktadır. Bu boyut, bir anlamda ekonominin kendi yaşamlarıyla bağlantıları üzerine temellendirilmiştir. Onay turu sonrasında bu alt boyutta 14 madde yer almış, bu maddelerden 8’i üzerinde 2. turda uzlaşma sağlanmış, diğer maddeler üzerinde 3. tur sonucunda da bir uzlaşma sağlanamamıştır. Üzerinde uzlaşma sağlanmayan maddeler “Bir ekonomik faaliyeti üretim- maliyet ilişkisi çerçevesinde değerlendir.”, “Piyasa türlerini bilir.”, “Firmaların reklam-kar-maliyet yaklaşımlarının farkında olur.”, “Piyasa yapılarının işleyişini bilir.”, “Tarım ürünlerinin fiyat dalgalanmalarından daha fazla etkilenmesinin nedenlerini bilir.”, “Tüketici için fayda maksimizasyonu ve üretici için kar maksimizasyonu ilkelerinin temel varsayımını bilir.” şeklinde sıralanmaktadır. Uzlaşılan maddeler incelendiğinde bireylerin kendilerini doğrudan ilgilendiren konularda bilgi sahibi olması gerektiğinin beklendiği görülmektedir. Örneğin tasarruf konusu kavramlar listesinde de ilk sıralarda yer almıştır. Panelistlerin, vatandaşların fiyatlar konusuna daha hâkim olmalarını beledikleri, buna karşın piyasalar konusunda aynı beklentiye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.

Toplum, Devlet ve Ekonomi. Ekonomi Bilgisi alanının bir diğer alt boyutu Toplum, Devlet ve Ekonomi olarak belirlenmiştir. Bu boyut altında ekonomi okuryazarı bir vatandaşta, ekonomik faaliyetlerin sonucunu ülke ekonomisi açısından değerlendirebilme yeterliliği aranmaktadır. 33 maddenin yer aldığı bu boyut altında 2. tur sonucunda 5 maddenin kabul edildiği, 3. tur sonucunda da 6 madde üzerinde daha uzlaşmaya varıldığı, sonuç olarak 11 madde üzerinde bir uzlaşma sağlandığı görülmektedir. Bu boyutta kabul edilen maddeler genel olarak değerlendirildiğinde, ekonomi okuryazarı bir vatandaşın bu alanla ilgili genel bilgilere sahip olmasının yeterli olacağı şeklinde bir uzlaşmanın var olduğu söylenebilir. Örneğin temel ekonomik göstergeleri yorumlamakla ilgili ölçüt ile endekslerin hesaplanma yöntemiyle ilgili neredeyse hiçbir ölçüt kabul edilmemiştir. Büyük olasılıkla bu konular ortalama bir vatandaş için oldukça teknik olarak yorumlanmıştır. Benzer şekilde sonuçlar teorik bilgiden ziyade deneyimlenen ekonomi etkisine vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte kabul edilen ölçütler arasında bazı tutarsızlıkların olduğu dikkat da çekmektedir. Örneğin “Ekonomik büyümenin niteliğini sorgular” göstergesi kabul edilmişken bu sorgulama ile yakın ilişkisi olan “Ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma arasındaki farkları bilir.” maddesi kabul edilmemiştir.

Devlet Bütçesi ve Kamu Harcamaları. Ekonomi Bilgisi alanının yedinci alt boyutu Devlet Bütçesi ve Kamu Harcamaları’dır. Bu boyut, ekonomi okuryazarı bir vatandaşın devlet bütçesi ve kamu harcamaları konusunda bilgi ve bakış açısına sahip olmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Bu kapsamda 19 madde oylanmış, bu maddelerden sadece 3 tanesi 2. tur sonucunda kabul edilmiştir. 3. tur sonucunda ise 5 madde daha kabul edilmiştir. Bu alt boyutla ilgili olarak toplamda 8 madde kabul edilmiştir. Kabul edilen maddelere bakıldığında daha çok vergi konusuyla ve devletin bütçe konusundaki sorumluluğuyla ilgili maddelerin kabul edildiği görülmektedir. Bununla birlikte 2. tur sonucunda önerilen ve yönetimlerin ekonomik anlamdaki sorumluluklarına ve işleyişine vurgu yapan ve bütçe hakkının temelde vatandaşa ait olduğu ile ilgili üç madde doğrudan kabul edilmiştir. İçeriğe sonradan önerilen üç maddenin de demokratik bir sistemde ekonominin yönetilmesi ile ilgili ilkeleri dile getirdiği görülmektedir. Üzerinde uzlaşma sağlanmayan maddeler incelendiğinde ise görece daha teknik olarak kabul edilebilecek maddelerin elendiği görülmektedir. Örneğin maliye politikasının araçları, bütçe açıklarının finansmanı ve kamu borçlanmasının araçlarının bilgisi, bütçe istatistiklerinin değerlendirilmesi, mevcut kamu politikalarının değerlendirilmesi gibi maddeler üzerinde uzlaşma sağlanamamıştır.

Ekonomi Kurumları. Ekonomi Bilgisi alanının sekizinci alt boyutu Ekonomi Kurumları olarak düzenlenmiştir. Bu boyut altında 16 madde uzmanların görüşüne sunulmuştur. 2. ve 3. turlar sonucunda bu boyut altındaki hiçbir madde üzerinde uzlaşma sağlanamamıştır. Bu sonuç oldukça ilginç bir durum ortaya çıkarmaktadır. Öyle anlaşılmaktadır ki katılımcılar ekonomi sisteminin işleyişine yön veren temel kurumların ve işlevlerinin vatandaşlar tarafından bilinmesini önemli ve gerekli görmemektedirler. Bu içerikten sadece Merkez Bankası’nın

amaç ve işlevleri ile ilgili bilgi sahibi olma konusundaki madde uzlaşma ölçütüne yaklaşmış fakat kabul için gerekli ölçütü sağlayamamıştır.

Ekonomi Tarihi. Ekonomi Bilgisi alanının dokuzuncu alt boyutu Ekonomi Tarihi olarak adlandırılmıştır. Bu boyut altında, özellikle Cumhuriyet dönemi sonrası tarihi sürecin yapılandırılmasında bazı katılımcılar konu/tema merkezli öneriler getirirken bazı katılımcılar ise tarihi dönemler şeklinde bir öneri sunmuşlardır. 2. turda katılımcılara bu önerilerden hangisini tercih ettikleri sorulmuştur. Bu soruya 30 katılımcı yanıt vermiş, 6 katılımcı konu şeklinde yapılandırmayı tercih ederken 24 katılımcı ise dönemsel yapılandırmayı tercih etmiştir. Alınan yanıtlar doğrultusunda ikinci seçenek kabul edilmiş, sonraki turlar bu kabul üzerinden devam etmiştir. Ekonomi Kurumları boyutuyla benzer bir sonuç bu boyut için de gerçekleşmiş, iki tur sonucunda da hiçbir madde üzerinde uzlaşma sağlanamamıştır. Buna göre genel olarak katılımcıların, ekonomi tarihi konusunda bilgi sahibi olmayı bu alanın okuryazarlığı için gerekli görmedikleri söylenebilir.

Uluslararası Ekonomi. Ekonomi Bilgisi alanının bir diğer alt boyutu Uluslararası Ekonomi olarak adlandırılmıştır. Bu boyut altında bireylerin ülkelerin ekonomik açıdan birbirine bağlantılı olduğu ve bunun ülke ekonomisi üzerinde bir etkiye sahip olduğunun farkında olmaları ve bu açıdan gelişmeleri değerlendirmeleri gerektiğine ilişkin bir beklenti mevcuttur. Bu boyut altında 13 madde oylanmış, bunlardan 2 madde 2. tur sonucunda, 2 madde de 3. tur sonucunda kabul edilmiştir. Kabul edilen maddelerin daha çok genel kapsamlı ifadeler olduğu, daha özel ve ayrıntı içeren maddeler üzerinde ise uzlaşma sağlanmadığı görülmektedir. Kabul edilen maddelere göre vatandaşlar, küresel sistemin ekonomi üzerinde etkileri olduğunun farkında olmalı, küresel ekonomik düzenin özelliklerini bilmeli ve bu kapsamda çok uluslu şirketlerin rolünün ve ülkeler arasında mal ticaretinin var olduğunun farkında olmalıdırlar. Elenen maddelerin ise küresel sistemin işleyişine dair daha ayrıntılı ve teknik konular hakkında olduğu söylenebilir.

Finansal Ekonomi. Ekonomi Bilgisi alanının on birinci alt boyutu Finansal Ekonomi olarak adlandırılmıştır. Bu boyut, vatandaşlardan ekonominin finansal yönü hakkında ve sistemin işleyişine dair genel bir bilgi ve bakış açısına sahip olmaları gerektiğine dair gelen öneriler sonucunda oluşmuştur. Bu boyut kapsamında 17 madde oylanmış, bunlardan sadece 1 madde üzerinde, 2. tur sonucunda uzlaşmaya varılmıştır. Üzerinde uzlaşılan bu madde ise vatandaşın bireysel olarak kullanabileceği yatırım araçlarını bilmesi gerekliliğini ifade etmektedir. Kabul edilen bu madde, ekonomi okuryazarı vatandaşların finansal sistemi sadece kendi kullanabilecekleri oranda tanımalarının yeterli olacağı konusunda bir uzlaşmayı yansıtmaktadır. Aslında bu boyut, finansal sistemin ekonomideki rolüne odaklanmaktadır. Fakat sadece bir maddenin kabul edilmesi, o maddenin de bireysel olarak kullanılacak araçların bilinmesinin gerekliliğini dile getiren madde olması, katılımcıların bu konuda oldukça düşük bir beklentiye sahip olduklarının göstergesi olarak yorumlanabilir.

Çevre ve Ekonomi. Ekonomi Bilgisi alanının on ikinci alt boyutu Çevre ve Ekonomi olarak adlandırılmıştır. Özellikle son dönemlerde ortaya çıkan çevrecilik hareketleri ve uluslararası anlaşmalar çerçevesinde daha çok gündeme gelen çevreci ekonomi anlayışının içeriğe yansımaları olarak değerlendirilebilecek olan bu boyut altında 7 madde oylanmıştır. Bu kategori altında oylanılan 7 maddeden 6 tanesi 2. tur sonunda kabul edilmiş, diğer madde üzerinde ise uzlaşma sağlanamamıştır. Sürdürülebilir kalkınma teorisi çerçevesinde şekillenen bu anlayışın uzmanlar tarafından da kabul gördüğü ve ekonomi okuryazarlığı alanının içerisinde yer bulması gereken bir alan olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu boyut altında uzlaşmaya varılmayan madde ise “Ekonomik gelişmeyi yorumlarken yeşil GSYH, karbon ayak izi gibi çevreci gelişim ilkelerini dikkate alır.” maddesidir. Bu maddenin kabul edilen diğer maddelerden temel farkı hem temel bazı çevreci ölçütler sunması ve hem de ekonomik sisteme bireyin doğrudan kendi yaşantısından yola çıkmayana daha bütüncül bir değerlendirme sunmasıdır.

Ülke (Türkiye) Ekonomisi. Ekonomi Bilgisi alanının on üçüncü alt boyutu Ülke (Türkiye) Ekonomisi olarak adlandırılmıştır. Ekonomi ile ilgili bilgilerin ülke ekonomisine uyarlandığı bu boyut altında 15 madde oylanmıştır. 2. tur sonucunda 9 madde kabul edilmiş, diğer maddeler üzerinde 3. turda da bir uzlaşmaya varılmamıştır. Bu alan incelendiğinde, ülkenin kaynaklarının, üretim ve ticaret yapısının temel özelliklerinin bilinmesi konularında uzlaşma sağlandığı görülmektedir. Buna göre ekonomi okuryazarı bir vatandaşın kendi ülkesinin ekonomisi hakkında temel düzeyde bilgi sahibi olması gerektiği kabul edilmektedir. Boyuttan elenen maddelerin ise hem daha teknik ve hem de kısmen ekonomik coğrafya içeriğini yansıtan maddeler olduğu görülmektedir.

Ekonomik Haklar. Ekonomi Bilgisi alanının on dördüncü alt boyutu Ekonomik Haklar olarak sınıflanmıştır. Bu alt boyut altındaki 3 madde de 2. tur sonucunda kabul edildiğinden 3. turda oylamaya gerek kalmamıştır. Kabul edilen maddeler değerlendirildiğinde uzmanların, vatandaşların ekonomik hakları konusunda bilinç sahibi olmalarını; gerektiğinde de haklarını korumak için gerekli adımları atabilmelerini bekledikleri söylenebilir.

Katılım. Ekonomi Bilgisi alanının on beşinci alt boyutu Katılım olarak adlandırılmıştır. Katılım boyutu, ekonomik sistemin politika ile ilişkisine ve kişinin ekonomik sistem içerisindeki rolüne atıf yapmaktadır. Aslında Katılım boyutu, ekonomi okuryazarlığıyla ortaya çıkması beklenen en üst düzeydeki temel yetkinliklerden birisi olarak kabul edilebilir. Bu boyut altında 13 madde oylanmış, 2. tur sonucunda 11 madde

üzerinde uzlaşmaya varılmış, diğer 2 madde (“Üretici/ satıcı/ pazarlamacı olarak sorumlu davranış sergiler.”, “Ekonomik büyüme için yapılması gerekenlere uygun davranır.”) üzerinde ise 3. turda da uzlaşma sağlanamamıştır. Buna göre, vatandaşlardan öncelikle ekonomi ile siyaset arasındaki ilişki konusunda bilgili ve duyarlı olmaları; ikinci olarak toplumdaki ekonomi kaynaklı sorunlara duyarlı olmaları ve bu sorunların çözümü için katılım göstermeleri; üçüncü açıdan ise yaşadığı toplumun refahını yükseltme ve ekonomik gelişmesine katkı sağlamaya istekli olmaları, bu çerçevede meslek sahibi olmaları ve ülkelerine bu şekilde katkı sunmaları beklenmektedir. Ayrıca katılımcılar, ekonomi okuryazarı bir vatandaşın çevresini bilgilendirmek gibi bir sorumluluğu olduğu üzerinde de uzlaşmışlardır. Üzerinde uzlaşılabilen maddelerin ise içeriğin belirlenmesi sırasında dile getirilen bazı yaklaşımlarla ilişkili olduğu söylenebilir. İçeriğin belirlenmesi sırasında ekonomik büyüme için yapılması gerekenlerin ekonomik yaklaşımlara göre şekilleneceği ve bu nedenle her vatandaşın bu konuda aynı davranmasının beklenemeyeceği ve bu içeriğin çerçeveden çıkarılması yönünde bir öneri sunulmuştur. Bir diğer yorum olarak ekonomik sistem içerisinde bireylerin serbest karar vericiler olarak kabul edildikleri ve tercihlerini bireysel faydalarına uygun şekilde yapacakları, bu nedenle bu maddelerdeki gibi bir sınırlandırmaya gidilemeyeceği dile getirilmiştir. Bu düşünceler, bu iki madde üzerinde uzlaşma sağlanamamasının temel nedenlerinden birisi olabilir.

Bireysel Ekonomi ve Bilinçli Tüketicilik. Bireysel Ekonomi ve Bilinçli Tüketicilik Ekonomi Bilgisi alanının son alt boyutudur. Bu boyut da ekonomi okuryazarlığıyla ortaya çıkması beklenen en üst düzeydeki temel yetkinliklerden bir diğeri olarak nitelendirilebilir. Bu boyut altında 38 madde oylanmış; bunlardan 33 tanesi 2. tur sonucunda kabul edilmiş; diğer maddeler üzerinde ise uzlaşmaya varılmamıştır. Bilinçli tüketicilik, vatandaş yeterlikleri çerçevesinde en sık dile getirilen alanlardan birisidir. Bu çerçevede ekonomi okuryazarı bir vatandaşın kendi yaşamını planlayabilmesi ve özellikle bilinçli tüketicilik davranışları sergilemesinin beklendiği söylenebilir. Bu maddelerin çoğu, aynı zamanda aile ekonomisi olarak nitelendirilen alanın içeriğiyle de örtüşmektedir. Bu kapsamda bilinçli tüketici olma ve bireysel ya da aile bütçesini tasarruf kararları çerçevesinde yönetme, tüketici hakları konusunda bilinçli olma, seçimlerini sürdürülebilirlik bilinciyle yapma, tüketim davranışları sırasında etik ilkelere uygun davranma, kendi kariyerini planlama, çeşitli bankacılık işlemlerini gerçekleştirebilme, çeşitli finans araçlarını etkili bir şekilde kullanabilme gibi özellikler ekonomi okuryazarı bir vatandaşın sahip olması gereken özellikler olarak kabul edilmiştir. Elenen bazı maddelerin ise, yanlış bir görüşü yansıttığı düşüncesiyle bazı uzmanların içerikten çıkarılması yönünde görüş belirttikleri maddeler olduğunu dile getirmek gerekmektedir.

3.2.3. Beceriler alanına yönelik bulgular

Beceriler, ekonomi okuryazarı vatandaş yeterliklerinin ikinci temel alanıdır. Onay turu sonrasında bu alan altında on bir beceri boyutu belirlenmiştir. Beceriler ile ilgili bulgular her bir beceri alanı için ayrı ayrı sunulmuştur.

Temel Dil Becerisi. Temel dil becerisi altında 4 madde oylanmış ve 2. tur sonucunda tüm maddeler üzerinde uzlaşma sağlanmıştır. Buna göre temel dil becerisi ekonomi okuryazarlığı için gerekli ve önemli bir beceri alanı olarak kabul edilmiştir. Hepsisi de 2. tur sonunda yüksek bir yüzdeyle kabul edilen bu içeriğin temel ya da işlevsel okuryazarlık düşüncesinin yeterlikler çerçevesine doğrudan bir yansıması olduğu söylenebilir. İçerik incelendiğinde okuduğunu anlama, anladığını basit bir şekilde anlatabilme ve anlatılanlardan sonuç çıkarılabilme bu konudaki ön yeterlikler olarak değerlendirilmektedir.

Temel Matematik Becerisi. Matematik becerisi de dil becerisi gibi bu alanın okuryazarlığı için temel bir beceri alanı olarak kabul edilmektedir. Bu beceri altında 8 madde oylanmış, bu maddelerden 7 tanesi üzerinde 2. tur sonucunda uzlaşmaya varılmış, 1 madde üzerinde ise uzlaşma sağlanamamış, hatta yüzde oranında önemli bir düşüş yaşanmıştır. Matematiksel iktisat anlayışının okuryazarlığa bir yansıması olarak kabul edilebilecek bu içerik de okuryazarlığın temel ya da işlevsel okuryazarlık yönünü yansıttığı gibi görünmektedir.

İletişim Becerisi. İletişim becerisi de 1. tur ve onay turu sürecinde dile getirilen beceriler arasında yer almıştır. İçerik analizi sırasında yapılan incelemelere göre, panelistlerin bu beceriyi, vatandaşların çalışma hayatlarında sahip olmaları gereken becerilerden birisi olarak ekonomi okuryazarlığıyla ilişkilendirdikleri söylenebilir. Buna göre bu boyutta 3 madde oylanmış, 2 tanesi 2. tur sonunda kabul edilirken sonuncu madde kabul edilmemiştir.

Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kullanma Becerisi. Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma becerisi de ekonomi okuryazarlığı için gerekli becerilerden birisi olarak değerlendirilmiştir. Bu beceri boyutu altında 3 madde oylanmıştır. Buna göre ekonomi okuryazarı bir vatandaşın bilgiye erişmek için bilgisayarı ve İnterneti kullanması beklenmektedir. Bununla birlikte bilgisayar uygulamalarını kullanarak tablo, grafik oluşturma gibi beceriler bu alanın okuryazarlığı için gerekli görülmemiştir. Bir anlamda bu teknolojileri kullanarak var olan içeriğe ulaşabilmek önemli görülmekteyken bu teknolojileri kullanarak içerik üretmek gerekli görülmemektedir.

Araştırma Becerisi. Araştırma becerisi, ekonomi okuryazarı bir vatandaşın doğru bilgiye ulaşma, kaynakları amacına yönelik olarak seçme gibi davranışlarına atıf yapmaktadır. Analiz sonucuna göre bu boyut altında yer alan 3 madde de 2. tur sonunda kabul edilmiştir. Ekonomi gibi manipülatif etkilerin yoğun olduğu bir alanda

doğru bilgiye ulaşabilme ve bunlar üzerinde düşünebilme okuryazarlığın önemli bir bileşeni olarak ortaya çıkmıştır.

Problem Çözme ve Rasyonel Karar Verme Becerisi. Problem çözme ve rasyonel karar verme, ekonomi okuryazarlığı ile doğrudan ilişkilendirilen beceriler arasında yer almaktadır. Ekonomi sınırlı kaynakların en iyi şekilde yönetilerek ihtiyaçların karşılanması gibi disipline içkin bir probleme sahiptir. İçeriğin oluşturulması sırasında birçok uzman, ekonominin genellikle sadece finansal bir faaliyet olarak ele alındığını, oysa ekonominin bir karar verme bilimi olduğunu ve bu yönünün ön plana çıkarılması gerektiğini dile getirmiştir. Bu kapsamda içerik de diğer beceri alanlarına göre doğrudan ekonomi disiplini açısından dile getirilmiştir. Bu şekilde oluşturulan bu beceri alanı altında 6 madde değerlendirilmiştir. Bu boyut altındaki maddelerin tümü 2. tur sonucunda kabul edilmiştir. Buna göre ekonomi okuryazarı bir vatandaşın kararlarını alırken ekonomi teorisinin ilkelerini kullanması ve problem çözme sürecinin aşamalarını kullanması gerekli görülmektedir.

Analitik Düşünme Becerisi. Analitik düşünme becerisi de katılımcılar tarafından ekonomi okuryazarlığı için gerekli görülen beceri alanlarından birisini oluşturmaktadır. 5 maddenin oylandığı bu boyut altında 4 madde üzerinde 2. tur sonucunda uzlaşmaya varılmış, 1 madde üzerinde uzlaşmamıştır. Ekonomi okuryazarı olarak kabul edilecek bir kişinin özellikle ekonomik olaylar arasındaki neden ve sonuç ilişkilerini kurabilmesi, değişik şekillerde sunulan verileri okuyabilmesi, karşılaştırmalar ve özellikle ekonomi disiplini için önem taşıyan soyutlamalar yapabilmesi gerekli görülmektedir. Bununla birlikte bilgiyi farklı şekillerde sunmak için yeniden üretmek konusunda ise uzlaşma sağlanamamıştır. Benzer şekilde, içeriğin üretimi için bilgi iletişim teknolojilerini kullanmak konusunda da ilgili boyutta uzlaşma sağlanamadığı görülmüştü.

Stratejik Düşünme Becerisi. Stratejik düşünme becerisi de ekonomi okuryazarlığı için gerekli görülen alanlardan birisi olarak ortaya çıkmıştır. Bu beceri alanı altında 5 madde oylanmış ve bütün maddeler 2. tur sonucunda kabul edilmiştir. Buna göre ekonomi okuryazarı bir kişinin olayları değerlendirirken ve kararlar alırken bütüncül bir bakış açısına sahip olması, olayları ya da gelişmeleri hem birçok boyutuyla bütüncül olarak hem de uzun vadeli sonuçları açısından ele alabilmesi ve gelişmelere ayak uydurabilmesi beklenmektedir. Aynı zamanda kendi yaşamıyla ilgili kademeli planlamalar yapabilme, ülke ekonomisi ölçeğinde düşünebilme de bu boyut altında sahip olunması gereken özellikler olarak kabul edilmiştir.

Eleştirel Düşünme Becerisi. Literatürde değinildiği gibi eleştirel düşünme becerisi, ekonomi okuryazarlığı için önemli becerilerden birisidir. Okuryazarlığın içeriğinin belirlenmesi sürecinde de gerekli görülen alanlardan birisi olarak dile getirilmiştir. Bu çerçevede oylanmış 4 maddenin de 2. tur sonucunda ve yüksek yüzde oranları ile kabul edildiği görülmektedir. Buna göre ekonomi okuryazarı bir vatandaşın olayları nesnel bir şekilde ele alması, sorgulaması, olaylara şüpheci ve farklı bakış açılarıyla yaklaşması beklenmektedir.

Yaratıcı Düşünme ve Girişimcilik Becerisi. Girişimcilik genellikle ekonomi ile doğrudan ilgili bir beceri olarak görülmektedir. Bununla birlikte 1. tur ve onay turu sırasında dile getirilen yaratıcı düşünme, yeni yollar bulma gibi ifadeler girişimcilik ile doğrudan bağlantılı olduğu için bu alanla birleştirilmiştir. Bu beceri altında 7 madde oylanmış, bu maddelerden sadece 1 tanesi 2. tur sonunda kabul edilmiş, diğer maddeler üzerinde uzlaşma sağlanamamıştır. Katılımcılar bu beceri boyutu kapsamında, ekonomi okuryazarının riskleri değerlendirebilmesi gerektiği üzerinde uzlaşmışlardır. İçerikten elenen maddeler incelendiğinde, bu maddelerin genel olarak bireylerin risk alarak çeşitli girişimlerde bulunmaları gerektiğini dile getiren maddeler olduğu görülmektedir. Bu durumda, var olan riskleri değerlendirme bir ekonomi okuryazarlığı göstergesi olarak yorumlanırken çeşitli amaç ve süreçlerle yeni girişimlerde bulunma bu alanın okuryazarlığının göstergesi olarak değerlendirilmemiştir. Bununla birlikte bazı maddelerin 2. tur sonunda sınırda kaldığını belirtmekte yarar vardır. Nitekim 2. tur sonucunda 4 maddenin, 4. ve 5. seçeneklerin yüzdeleri toplamının %75'i geçmesine rağmen çeyrekler arası farkların belirlenen aralıktan küçük bir farkla fazla olması nedeniyle çerçeveden elendiği görülmektedir.

Empati Becerisi. Beceriler alanının son alt boyutu empati becerisi olarak belirlenmiştir. Bu boyut altında bir madde oylanmış ve 2. tur sonucunda kabul edilmiştir. Bir anlamda olaylara farklı bakış açılarıyla yaklaşmanın toplumsal sorunlar açısından bir yansıması olarak da yorumlanabilecek bu maddede farklı sosyo-ekonomik koşullara sahip insanları/toplumları anlamının gerekliliği ve önemi vurgulanmış ve kabul edilmiştir. Ekonomi okuryazarı bir vatandaşın bu duyarlılığı ve davranışı göstermesi beklenmektedir.

3.2.4. Tutum ve değerler alanına yönelik bulgular

Ekonomi okuryazarı vatandaşlık yeterliklerinin son temel alanı tutum ve değerler boyutundan oluşmaktadır. Kişilerin ekonomi ile ilgili düşünce ve davranışlarına yön veren duygu, tutum ve ilkeler şeklinde ifade edilebilecek olan bu boyut altında 40 madde oylanmış, bunlardan 18 tanesi üzerinde 2. tur sonucunda uzlaşma sağlanmıştır. Kalan 22 madde 3. turda tekrar oylanmış, bu maddelerden de sadece birisi üzerinde uzlaşma sağlanmıştır. Sonuç olarak 3. tur sonunda ekonomi okuryazarı vatandaş yeterlikleri çerçevesinde 19 tutum ve değer ifadesi yer bulmuştur. Ulaşılan son çerçevede akılcılık bütün katılımcıların üzerinde uzlaştığı bir tutum/değer olarak ilk sırada yer almaktadır. Daha sonra ise sırasıyla emeğe saygı; kaynakları etkin kullanma

bilinci; bilimsellik; doğal çevreye duyarlılık; adalet; çevre, kalkınma vb. konularda kaynakların yönetiminde sürdürülebilirlik fikrine önem verme; etik ilkelere uygun davranma; ekonomik faaliyetlerde ahlaki kurallara bağlılık; ekonomik faaliyetlerde kişisel ve toplumsal çıkarlar arasında denge gözetme; değişime açıklık/yenilikçilik; farklı görüşlere saygı; realist olma; toplumsal sorunlara (yoksulluk, gelir adaletsizliği, yolsuzluk vb.) duyarlı olma; birlikte yaşam fikrine değer verme; dürüstlük; tutumluluk; sorumluluk ve şeffaflık ilkesine önem verme tutum/değerleri üzerinde uzlaşmaya varıldığı görülmektedir. Üzerinde uzlaşmaya varılmayan tutum/değerler ise, ankette bu maddelere 4 ve 5 dereceleriyle verilen yanıtların yüzdeleri toplamı en yüksekte başlamak üzere, üretici olmaya önem verme, sosyal dayanışmaya değer verme, yerli malı kullanmayı tercih etme, kararlılık, işbirliğine değer verme, okumayı sevme, çalışkanlık, soğukkanlılık, kültürel çeşitliliğe değer verme, kanaatkarlık, sabır, vicdanlı olma, yardımseverlik, sanatsal ve kültürel faaliyetlere önem verme, hümanizm, vatanseverlik, temizlik, cömertlik, alçak gönüllülük, milliyetçilik ve Atatürkçülük olarak sıralanmaktadır. Burada üretici olmaya değer verme tutum/değerinin uzlaşma ölçütüne oldukça yaklaştığı, uzmanların %77'sinin bu değere 4 ve 5 seçeneklerinde yanıt verdiği fakat son durumda uzlaşma ölçütünü karşılamadığı görülmektedir. Sosyal dayanışmaya değer vermenin de uzmanların % 72'si tarafından 4 ve 5 seçeneklerinde değerlendirildiği fakat yine uzlaşma ölçütünü aşamadığı görülmüştür.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Ekonomi okuryazarı vatandaş yeterliklerini belirlemeyi amaçlayan bu araştırmanın sonucunda, Ekonomi Bilgisi, Beceriler ve Tutum/Değerler olmak üzere üç temel boyuttan oluşan ve her boyutun altında çeşitli sayıda alt boyut ve göstergeler içeren bir ekonomi okuryazarı vatandaşlık yeterlikleri çerçevesi elde edilmiştir. Ayrıca uzmanlardan gelen dönütler ışığında Genel Kültür ve Diğer Disiplinlerle İlişkiler olarak adlandırılan fakat doğrudan ekonomi okuryazarı vatandaşlık yeterlikleri çerçevesine dahil edilmeyen; bununla birlikte konuyla ilgili disiplinlerarası bağlantıları ve ekonomiye ve okuryazarlığa ilişkin bakış açılarını değerlendirme imkânı sunan bir boyut daha ortaya çıkmıştır.

Genel Kültür ve Diğer Disiplinlerle İlişkiler boyutunun oluşmasını sağlayan görüşler, ekonomi okuryazarlığının çok boyutlu, diğer birçok alandaki yetkinlikle birlikte ele alınması gereken bir durum olarak değerlendirildiğini ortaya koymuştur. Bu şekilde düşünen katılımcılara göre ekonomi okuryazarı bir vatandaş, dünya gündemi ile ilgili güncel gelişmeler, ülke gündemi ile ilgili güncel gelişmeler, istatistik, politika, matematik, hukuk, coğrafya, medya okuryazarlığı, sosyoloji, teknoloji, dil becerileri (Türkçe), psikoloji, tarih, felsefe, yabancı dil, antropoloji, din, sanat konularında da bazı yeterliklere sahip olmalıdır. İçerik belirleme amacıyla yürütülen ilk iki tur sonucunda ortaya çıkan bu alanlardan ancak bazıları üzerinde 2. ve 3. turlar sonucunda uzlaşma sağlanmış, bazı alanlar diğerleri kadar öncelikli veya yakın ilişkili görülmemiştir. Süreç sonucunda üzerinde uzlaşma sağlanan alanlar dünya gündemi ile ilgili güncel gelişmeler, ülke gündemi ile ilgili güncel gelişmeler, istatistik, politika, matematik, hukuk ve coğrafya, medya okuryazarlığı ve teknolojidir. Sosyoloji, tarih, felsefe, din, antropoloji gibi bazı sosyal ve beşeri bilimler veya alanlar konusunda ise bir uzlaşma sağlanamamıştır. Üzerinde uzlaşma sağlanan alanlar genel olarak değerlendirildiğinde güncel gelişmeler, istatistik, matematik, hukuk gibi daha çok işlevsel ve teknik yönün ön planda tutulduğu; konunun sosyal ve beşeri bilimlerle ilişkisinin teknik yanı kadar kurulmadığı ya da buna gerek duyulmadığı anlaşılmaktadır. Uzlaşma sürecinin bu şekilde sonuçlanmasında bazı hususların rol oynadığı düşünülmektedir. Öncelikle uzlaşma ölçütünün hassas olması bazı alanların sınırdan kalmasına ve sonuçta bu alanlar üzerinde uzlaşma sağlanamamasına neden olmuş olabilir. Fakat uzlaşılan alanların daha çok teknik boyutları içermesi, okuryazarlığın yapısına ilişkin bir eğilimin yansımaları olarak değerlendirilebilir. Okuryazarlığın işlevsel ya da teknik bir yorumu, belirli teknik becerileri ön plana çıkarırken daha entelektüel bir yorumu durumu çok boyutlu, bütüncül olarak, tarihsel-sosyal temelleriyle değerlendirebilme yeterliklerine atıfta bulunmaktadır. Bu açıdan araştırmada ortaya çıkan okuryazarlık yaklaşımının bazı açılardan işlevsel okuryazarlık yaklaşımını yansıttığı söylenebilir.

Araştırma sonucunda ekonomi okuryazarı vatandaşlık yeterlikleri çerçevesinin birinci boyutu Ekonomi Bilgisi olarak adlandırılmıştır. 1. tur ve onay turu sonucunda bu kapsamda on altı alt boyut ortaya çıkmış, 2. ve 3. turlar sonucunda bu boyutlardan dördü ve her bir boyutun altında da çeşitli sayıda göstergeler üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. 2. ve 3. turlar sonucunda kabul edilen on dört alt boyut temel kavramlar; ekonomi ve yaşam; sistem olarak ekonomi; ekonomik sistemler; birey ve ekonomik davranış; toplum, devlet ve ekonomi; devlet bütçesi ve kamu harcamaları; uluslararası ekonomi; finansal ekonomi; çevre ve ekonomi; ülke ekonomisi; ekonomik haklar; katılım ile bireysel ekonomi ve bilinçli tüketicilik olarak belirlenmiştir. Ekonomi kurumları ve ekonomi tarihi boyutları üzerinde uzlaşmaya varılan hiçbir madde olmadığından bu boyutlar çerçevede yer almamıştır. Buna rağmen on dört alt boyut şeklinde ortaya çıkan bu içeriğin temalar açısından ekonomi okuryazarlığını kapsamlı bir şekilde ele aldığı söylenebilir.

Ekonomi okuryazarı vatandaşlık yeterlikleri çerçevesinde yer alan ekonomi ile ilgili temel kavramlar boyutu, insanın ekonomiyi ilgili düşünme sürecinin kapsamını ve niteliğini belirlemesi nedeniyle önemli görülmektedir. İnsan kavramlarla düşünür, düşündüklerini sözcüklerle ifade eder. Düşünme ufku dilin ufkuyula, dilin ufku da

düşünme ufkuyla doğru orantılı olarak gelişir (Gündoğan, 1996, s. 10). Ekonomi ile ilgili temel kavramları anlamak ve bunları etkin bir şekilde kullanmak daha karmaşık ve girift kavramları ve konuları anlamaya temel oluşturacağı için temel kavramların anlaşılması önemlidir (Inayati vd., 2018). Bu çerçeveden bakıldığında ekonominin temel kavramları hakkında bilgi sahibi olmanın ve bu kavramlar ile düşünmenin alanın okuryazarlığı için temel bir gereklilik olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Ekonomi okuryazarlığı ile ilgili literatür burada ortaya çıktığı gibi doğrudan bir kavramlar listesi sunmasa da okuryazarlığın birçok kavram ve terimi barındırdığı görülmektedir. Bu çalışma ile üzerinde daha somut tartışma imkânı sağlanan bir listeye ulaşılması çalışmanın alana temel katkılarından birisi olarak değerlendirilebilir. Uzmanlar tarafından üzerinde uzlaşılan kavramlar ile uzlaşılmayan kavramlar incelendiğinde ise genel olarak daha terminolojik ve spesifik kavramların elendiği görülmekle birlikte oldukça temel ve basit bazı kavramlar üzerinde de uzlaşma sağlanamadığı gözlenmektedir. Bu durum büyük olasılıkla ilgili kavramların, çerçevede yer almasına gerek duyulmayacak kadar basit olarak değerlendirilmiş olma olasılığıyla açıklanabilir. Araştırma sonunda bir temel kavramlar boyutu ve listesi elde edilmesine karşın, ilgili literatürde ekonominin sahip olduğu teorik ve terminolojik yapının, insanların bu alanı öğrenmeye yönelik motivasyonları üzerinde olumsuz etkide bulunduğu dair gözlemler sıklıkla paylaşılmaktadır (Schug, 1985; Woyach, 1985). Bu durumun ekonominin temel sorunu ve ilgi alanı üzerine odaklanılmasına engel teşkil ettiği söylenebilir. Nitekim bu konuda yapılan bazı araştırmalarda öğrencilerin, ekonomi ile ilgili kavramların yaşamları olan bağlantısını yeterince kuramadıkları (Inayati vd., 2018), kavramları, sembollerini anlamakta ve problem çözme sürecinde zorlandıkları (Arsaythamby & Julinamary, 2015) görülmektedir. Literatüre göre öğrencilerin bu konuda yaşadıkları güçlükler öğrenme bağımsızlığı, öğrenci ilgisi ve öğrencilerin öğrenmeye ilgilerini etkilemesi yoluyla öğretmenlerin kullandıkları öğretim yöntemlerinden (Pertiwi vd., 2019); öğrenme alışkanlığı, öğrenme motivasyonu, öğrenme yeteneği ve öğrenme ilgisinden oluşan dört iç faktörden; öğretmen faktörü, aile faktörü, akran faktörü ve okul ortamı olmak üzere dört dış faktörden etkilenmektedir (Sari, 2017). Araştırmalar, ekonomiyi öğrenmede çeşitli genel faktörlere dikkat çekerken ekonomi öğretiminin geliştirilmesi konusunda daha bütüncül bir yaklaşıma sahip olunması ve okul dışı faktörlerin de dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca öğretmenin rolü ve kullandığı yöntemler de önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda ekonomi öğretimi sırasında ekonominin yaşamları bağlantılarının daha güçlü bir şekilde kurulması sağlanmalıdır.

Ekonominin insan yaşamını çeşitli boyutlarda etkileyen bir sistem olduğu gerçeği çeşitli boyutlar altında yeterlikler çerçevesine yansımıştır. Bu kapsamda ekonominin bir sistem olduğu, birey-toplum ve devletin bu sistemin temel öğelerini oluşturduğu, farklı ekonomik sistemlerin farklı üretim, tüketim ve bölüşüm politikalarını öngördüğü düşüncesi genel olarak çerçevede yer bulmuştur. Bu boyutlar ekonomi disiplininin temel konusu, ilkeleri ve varsayımları ile ilgili bir içerik sunmaktadır. Ekonomi Bilgisi boyutunun içeriğini oluşturan diğer konulardan birisi de ekonomi-çevre ilişkilerini ele alan çevre ve ekonomi boyutudur. Ekonomik faaliyetlerin çevreye verdiği tahribat insanlığın hızla yüz yüze geldiği bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konudaki tartışmaların ve ekonomiye ilişkin yaklaşımların vatandaş yeterliklerine hem bilgi ve bakış açısı, hem de daha sonra değinileceği gibi tutum/değerler açısından, özellikle sürdürülebilirlik fikri ile yansıdığı söylenebilir. Delphi turları sonucunda yeterlikler çerçevesine giren bir başka konu ülke ekonomisidir. Bu boyut altında genel olarak bireyin kendi ülkesinin kaynaklarını bilmesi; ekonomik varlığını; potansiyelini ve sorunlarını tanıması gerektiği beklenmektedir. Ülke ekonomisi boyutu altında yer alan göstergelerin özellikle ekonomik coğrafya kapsamına girebilecek bir içeriği de kapsadığı, bununla birlikte coğrafya yönü ağır basan bazı göstergelerin üzerinde uzlaşılmadığı anlaşılmaktadır. Coğrafya, ekonomi okuyazarı bir vatandaşın genel kültür açısından donanım sahibi olması beklenen bir alan olarak kabul görmesine rağmen üzerinde uzlaşılan maddeler daha çok ekonomi disiplini açısından dile getirilen ifadelerdir. Ekonomi tarihi boyutundaki göstergeler üzerinde bir uzlaşma sağlanamadığı için bu boyutun da kapsamdan çıkarıldığı anımsanırsa Ekonomi Bilgisi boyutunun bu disiplinlerin etkisinden olabildiğince arınmış olarak ekonominin kuramsal boyutuna odaklandığı söylenebilir.

Ekonomi Bilgisi boyutunun alt boyutlarından birisi olarak belirlenen katılım boyutu altında bireyin çeşitli açılardan topluma yönelik duyarlılık geliştirmesi, bu sisteme aktif bir şekilde katkıda bulunmaya yönelik davranışlar göstermesi, ekonomi-siyaset ilişkisinin farkında olması ve siyasi kararlarını verirken ekonomi bilgisini kullanmasına yönelik göstergeler kabul edilmiştir. Daha önce de değinildiği gibi ekonomi okuryazarlığının temel işlevlerinden birisi bireyin içerisinde bulunduğu politik sisteme ilişkin yetkinliğini geliştirmektir. Bu boyut aynı zamanda bireyin, toplumun ekonomik yaşamına aktif bir şekilde katkıda bulunması ve sorumluluk alması gerektiği bilincine de vurgu yapmaktadır. Ekonominin politika ile girift bir ilişkiye sahip olması nedeniyle bu iki alan konusundaki yeterlikler doğrudan birbirini etkilemektedir. Bu ilişkinin önemi, politikanın hem Genel Kültür ve Diğer Disiplinlerle İlişkiler boyutu altında ekonomi okuryazarlığı için gerekli görülen temel yetkinlik alanlarından birisi olarak kabul edilmesinden hem de ortaya çıkan çerçevede devlet-toplum-ekonomi içeriğiyle ilgili maddelerin kabul edilmesinden anlaşılmaktadır. Bu araştırmada ortaya çıkan bu güçlü bağlantı ilgili literatürde de daha önce sıklıkla vurgulanmıştır (Banaszak, 1985; Davies, 2005, 2006; Miller, 1988). Ekonomi ile ilgili problemler, vergi sistemi, devlet harcamaları, faiz oranları, bütçe kesintileri gibi meseleler ekonomiyle ilgili olduğu kadar aynı zamanda birer politika konusudur (Walstad & Watts, 1985). Bu

açından uzmanların üzerinde uzlaşmaya vardıkları bu boyut ve göstergeler, ekonomi okuryazarlığının politik bir yetkinlik olduğu yönündeki görüşü de desteklemektedir.

Araştırma sürecinde ortaya çıkan örüntü içerisinde en sık değinilen ve sahip olduğu gösterge sayısı en fazla olan boyut bireysel ekonomi ve bilinçli tüketicilik boyutudur. Bireyin temel ekonomi göstergelerini takip ederek kendi ekonomisini geliştirmeye yönelik kararlar almasını, tüketim tercihlerinde bilinçli davranışlar sergilemesini, kaynaklarını etkili bir şekilde kullanarak uygun şekillerde yatırım yapmasını içeren bu boyut son yıllarda üzerinde en çok durulan alanlardan birisini oluşturmaktadır. Bu çalışmada bireysel ekonomi ve bilinçli tüketicilik boyutu, hem finansal okuryazarlıkla ilgili hem de bilinçli tüketicilikle ilgili göstergeler içermektedir. Bilinçli tüketicilik paranın doğru kullanımı, bütçe planlaması gibi konular açısından bakıldığında finansal okuryazarlıkla yakından ilişkilidir, hatta finansal okuryazarlığın bir boyutu olarak düşünülebilir. Finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik çalışmaların özellikle OECD'nin (2005) Finansal Erişim ve Eğitim Projesini başlatmasının ardından Türkiye de dahil olmak üzere birçok ülkede hız kazandığı gözlenmiştir (Guniava vd., 2013; Yıldırım, 2017). Ekonomi okuryazarlığı bir yaşam becerisi olarak değerlendirildiğinde, bireyin kendi koşullarını ve yaşamını daha nitelikli bir hale getirebilmesi için gerekli olan yeterlikleri vurgulamaktadır. Birey ancak kendi koşullarını akılcı bir şekilde değerlendirip etkili kararlar almaya başladığı zaman ekonomiyle ilgili toplumsal ve politik konulara daha etkin bir şekilde müdahil olabilir. Oluşan çerçevede bu gerçeğin altı tekrar çizilmekle birlikte bilinçli tüketicilik meselesine daha eleştirel yaklaşımlar da olduğunu anımsamakta fayda görülmektedir. Bu konu aslında genel olarak ekonominin, daha özelden ekonomi eğitiminin nereye odaklanması gerektiğiyle ilgili bir tartışmayı yansıtır. Giroux'a göre (2001) üst yapı vatandaşlığı "tüketici vatandaş" olarak tanımlanmaktadır ve vatandaşlardan bu sisteme sorunsuz bir şekilde ayak uydurmalarını beklemektedir. Bu konum, seyirci demokrasinin beklentileriyle de uyumludur. Benzer şekilde Spring (2010), mevcut bilinçli tüketicilik eğitimi anlayışının "sorumlu tüketen vatandaş" üzerine odaklandığını; fakat yine de "tüketen vatandaş"ı empoze ettiğini iddia etmektedir. Ekonomik krizlerin ve artan tüketici borçlarının etkisiyle ilköğretim ve ortaöğretim kademesinde finansal okuryazarlığın daha çok yer bulduğunu ve desteklendiğini belirten Arthur (2012) ise finansal okuryazarlığın var olan sistemin devamlılığını sağlayan bir araç olarak işlev gördüğünü, bunun yerine ekonomik sistemleri anlamaya yönelik bir eleştirel finansal okuryazarlık anlayışının yerleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu tartışma en açık şekilde şu soruda ortaya çıkmaktadır: Ekonomi eğitimi, örneğin dünyanın en zenginleri arasına giren Warren Buffet'in önerilerini takip ederek kişilerin kendi koşullarını geliştirmesini ve zenginliğini arttırmasını hedefleyen finansal okuryazarlığı mı amaçlamalı yoksa ekonomik sistemi sorgulayarak örneğin dünyadaki gelir dağılımı durumunun neden ve sonuçlarını inceleyerek eleştirel bir bilinç geliştirmeyi mi hedeflemelidir? Arthur'a göre finansal okuryazarlık ile eleştirel finansal okuryazarlık arasındaki temel fark burada ortaya çıkmaktadır. Kuşkusuz bu eğitimin ne finansal ya da bilinçli tüketicilik şeklindeki bireysel boyutu ne de toplumsal ve politik boyutu göz ardı edilebilir ve zaten bu iki boyut birbirinden keskin sınırlarla ayrılamayacak derecede girift bir yapıya sahiptir. Bu çalışmada ortaya çıkan boyutlar incelendiğinde her iki yaklaşımı da yansıtan bir içeriğin ortaya çıktığı söylenebilir. Daha sonra değerler konusunda da değinileceği gibi adalet vurgusu, ekonomik tercihlerinde kendi çıkarları ile toplum çıkarları arasında bir denge gözetme, ekonomiyle ilgili toplumsal sorunlara duyarlı olma gibi özellikler üzerinde uzlaşma sağlanmış olması, ekonomi okuryazarlığının bireysel boyutunun yanı sıra diğer insanların da refahı ve mutluluğunun dikkate alınmasını gerektiren bir yetkinlik olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır fakat burada eleştirel yönünün güçlü bir şekilde vurgulanmadığını da belirtmek gerekmektedir.

Ekonomi okuryazarı vatandaş yeterlikleri kapsamında üzerinde uzlaşmaya varılan beceriler temel dil; temel matematik; iletişim; bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma; araştırma; problem çözme ve rasyonel karar verme; analitik düşünme; stratejik düşünme; eleştirel düşünme; yaratıcı düşünme ve girişimcilik ile empati becerileridir. Araştırma sürecinde beceriler ile ilgili birçok veri gelmiştir. Beceriler boyutunda önerilen içeriğin büyük bir bölümü üçüncü tura kalmadan ikinci turda kabul edilmiştir. Bunlardan bazıları doğrudan ekonomi ile ilgili bir konuyla ilişkilendirilmişken bazıları daha genel bir şekilde ifade edilmiştir. Yine önerilen ve üzerinde uzlaşılan temel dil becerisi, teknolojiyi etkili bir şekilde kullanabilme gibi bazı becerilerin işlevsel okuryazarlığın bir yansıması olarak içeriğe yansıdığı söylenebilir. Nitekim öneride bulunanlar ekonomi okuryazarı bir vatandaşın öncelikle söyleneni, haberleri, okuduğunu anlaması gerektiğini; gerekli bilgiye ulaşmak için teknolojiyi etkili bir şekilde kullanması gerektiğini belirtmişlerdir. Temel matematik becerisi de bu kapsamda sayılabilmekle birlikte matematiğin ekonominin temel analiz araçlarından birisi olması matematiğin bu konuda daha baskın bir rolü olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra ekonomik olay ve olguların merkezinde yer alan problem çözme, karar verme, stratejik düşünme, eleştirel düşünme gibi becerilerin bir kısmı doğrudan ekonomi disiplini ile ilişkilendirilerek, bir kısmı ise genel beceri ifadeleri olarak dile getirilmiştir. Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda da temel matematik becerisi, grafik ve sembollerini okuyabilme, problem çözme gibi becerilerin ekonomi öğretimi ile ilişkilendirildiği ve bu eğitimin bir parçası olarak görüldüğü anlaşılmaktadır (Arsaythamby & Julinamary, 2015; Inayati vd., 2018). Arsaythamby ve Julinamary (2015), bir ekonomi testindeki soruları yanıtlamakta zorlanan on öğrenci ile yaptıkları görüşmeler sonucunda, öğrencilerin en çok problem çözme konularında sorunlar yaşadıklarını, temel bazı kavramlarla ilgili soruları açıklayamadıklarını,

grafiklerde yer alan soruları sembol ve problem çözme işlemlerine göre daha kolay yanıtlayabildiklerini belirlemişlerdir. Inayati vd. (2018), temel matematik becerisinin eksikliğinin ekonomi ile ilgili konuların öğrenilmesinde bir erteleme yarattığını belirtmektedirler. Tüm bu sonuçlar, ekonomi öğretiminin çok boyutlu bir yetkinlik olarak ele alınması; bu kapsamda ilgili becerilerin geliştirilmesine de odaklanılması gerektiğinin altını çizmektedir. Bu çalışmada elde edilen içerik, ilişkili olabilecek becerilere işaret etmesi açısından önemli görülmektedir.

Bu çalışmanın özgün yanlarından birisi, ekonomi ile ilişkilendirilen değerler üzerine bir uzlaşma ortaya koymasıdır. Araştırma sonucuna göre ekonomi okuyazarı vatandaşların düşünce ve tercihlerini akılcılık, emeğe saygı, kaynakları etkin kullanma bilinci, bilimsellik, doğal çevreye duyarlılık, adalet, çevre, kalkınma vb. konularda kaynakların yönetiminde sürdürülebilirlik fikrine önem verme, etik ilkelere uygun davranma, ekonomik faaliyetlerde ahlaki kurallara bağlılık, ekonomik faaliyetlerde kişisel ve toplumsal çıkarlar arasında denge gözetme, değişime açıklık/yenilikçilik, farklı görüşlere saygı, realist olma, toplumsal sorunlara (yoksulluk, gelir adaletsizliği, yolsuzluk vb.) duyarlı olma, birlikte yaşam fikrine değer verme, dürüstlük, tutumluluk, sorumluluk ve şeffaflık ilkesine önem verme tutum ve değerlerine göre şekillendirmeleri beklenmektedir. Üzerinde uzlaşılan değerlere bakıldığında ekonomi ile ilgili konuları değerlendirirken ve bu konuda tercih sergilerken bireylerin akılcı, bilimsel ve realist davranmalarının yanı sıra yeniliklere, farklı görüşlere açık olmalarının gerektiği beklenmektedir. Ayrıca değerlere, son yıllarda önemle vurgulanan sürdürülebilirlik fikrinin yansıdığı da görülmektedir. Yine belirgin bir boyut olarak davranış ve tercihlerinde dürüstlük, sorumluluk, etik ilkelere uygunluk, ilgili faaliyetlerinde ahlaki ilkelere bağlılık kabul edilen özellikler arasındadır. Bunun yanı sıra bireylerin doğrudan kendi ekonomilerini ilgilendiren durumların dışında toplumla ilgili sorunlara da duyarlı olmaları beklenmektedir. Bu kapsamda adalet, toplumsal sorunlara (yoksulluk, gelir adaletsizliği, yolsuzluk vb.) duyarlı olma, şeffaflık ilkesine değer verme gibi değerler üzerinde de uzlaşmaya varıldığı görülmektedir. Üzerinde uzlaşmaya varılmayan tutum/değerler incelendiğinde ise bu kapsamdaki bazı tutum/değerlerin uzlaşma ölçütüne yaklaştığı fakat sınırı aşmadığı görülmektedir. Bu durumda yine uzlaşma ölçütünün hassaslığının etkili olduğu söylenebilir. Nitekim adalet, toplumsal sorunlara duyarlılık gibi değerlerin kabul edilip sosyal dayanışmaya önem verme gibi bir değer üzerinde uzlaşma sağlanamaması bu şekilde açıklanabilir. Bunun dışında üzerinde uzlaşma sağlanamayan birçok tutum/değerin daha çok karakter ve kimlikle ilgili olduğu görülmektedir. Örneğin kararlılık, kanaatkarlık, sabır, çalışkanlık, vicdanlı olma, yardımseverlik, cömertlik, alçakgönüllülük gibi özellikler üzerinde uzlaşma sağlanamamıştır. Bu özelliklerin çoğu, kişilerin ekonomik faaliyetlerini ve bütçelerini etkileyen eğilimler olmakla birlikte katılımcılar bunların okuyazarlık kapsamında yer almaması gerektiğini düşünmektedirler. Ayrıca vatanseverlik, milliyetçilik, Atatürkçülük gibi tutum/değerlerin de bu çerçevede yer alması konusunda uzlaşma sağlanamamıştır.

Araştırma süresince oluşturulmaya çalışılan içerikte değer yargılarını içeren ifadelerin yer almaması gerektiği yönünde bazı görüşler dile getirilmiştir. Özellikle Ekonomi Bilgisi boyutunun alt boyutları ile ilgili gelen bu uyarılar, herkesin farklı felsefi ve ideolojik görüşleri olabileceği gerekçesiyle, değer yargıları açısından bakıldığında ortak bir içerikte buluşma zorluğunun altını çizmektedir. Turlar sonucunda bu tür ifadelerin çoğu zaten uzlaşma sağlanamadığından çerçeveden çıkarılmıştır. Fakat değerler boyutunda 19 tutum/değerin 18'i üzerinde daha 2. turda uzlaşmaya varılmıştır. Özellikle Ekonomi Bilgisi boyutunda bir dünya görüşünü ve ideolojiyi yansıtan ifadelerin çoğu elenmiş iken burada bazı değerler üzerinde uzlaşmaya varılması bir tutarsızlık gibi görünse de bunun farklı bir açıklaması olabilir. Burada kabul edilen değerlerin neredeyse hepsi hangi dünya görüşü ya da hangi ideoloji benimsenirse benimsensin her bireyin sahip olması gereken özellikleri niteliyor gibi görülmektedir. Bu açıdan tutum ve değerler konusunda sağlanan bu uzlaşma, konuyla ilgili toplumun ortak zeminde buluşması beklenen bir içeriği yansıttığı için önemli görülmektedir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, belirlenen ekonomi okuyazarı vatandaş yeterliklerinin hem bilgi hem de beceri ve değerler alanında bir içerik ortaya koyduğu, bu açıdan durumu bütüncül bir şekilde ele aldığı söylenebilir. Oluşan çerçeve, Green'in (1988, akt. Lankshear & Knobel, 2011) işlevsel, kültürel ve eleştirel okuyazarlık sınıflaması açısından incelendiğinde çerçeveye daha çok işlevsel ve kültürel okuyazarlık anlayışının yansıdığı, eleştirel okuyazarlık açısından ise daha sınırlı bir yorum ortaya çıktığı söylenebilir. Daha önce değinildiği gibi Genel Kültür ve Diğer Disiplinlerle İlişkiler boyutu altında istatistik, matematik, hukuk gibi alanlar üzerinde uzlaşma sağlanması; yine temel matematik becerisine ek olarak temel dil becerileri ile bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanabilme becerisinin de içeriğe önerilmesi ve üzerinde uzlaşma sağlanması gibi göstergeler çerçeveye işlevsel okuyazarlığın yansıdığına belirtileri olarak değerlendirilebilir. Katılımcılar, bu alanın okuyazarlığı için gerekli olan yeterliklerin neler olduğu sorusuna Genel Kültür ve Diğer Disiplinlerle İlişkiler olarak adlandırılan boyutta yer alan çeşitli disiplinler sıralamış, bir ekonomi okuyazarının ekonomi disiplininin içeriğinin yanı sıra bu alanlarda da bilgi sahibi olmasını beklemişlerdir. Bu açıdan hem ekonomi disiplinine özgü temel içeriğin hem de farklı disiplinlere özgü bilgilerin yeterlikler kapsamında önerilmesi ekonomi okuyazarlığının aynı zamanda kültürel okuyazarlık çerçevesi içerisinde değerlendirildiği şeklinde yorumlanabilir. Oluşan çerçeve bu açıdan Hirsch vd.nin (2002) kültürel okuyazarlık sözlüğünü oluştururken kullandıkları teknik yaklaşımla benzerlik göstermekle birlikte, hem yapısal

olarak hem de beceriler ve değerler açısından içeriğe getirdiği yaklaşımla farklılık göstermektedir. Hirsch vd. (2002), kültürel okuryazarlık başlıkları altında içerik ile ilgili bilgiyi bir sözlük şeklinde yapılandırmışlardır. Hirsch'in okuryazarlığa sadece teknik bir bilgi içeriği olarak yaklaşması, bunu toplumsal ve kültürel bağlamdan soyutlaması en çok eleştirilen konulardan birisidir. Bu çalışma, okuryazarlığı tüm bu alanların bir birleşimi olarak ortaya koyması ve bütüncül bir bakış açısı sunması nedeniyle, aynı zamanda özellikle üzerinde uzlaşılan tutum/değerleri ortaya koyması açısından farklılık göstermektedir.

İlgili literatürde doğrudan ekonomi okuryazarı vatandaş yeterlikleri konusunda referans alınabilecek bir çerçeve bulunmamasına karşın elde edilen sonuçlar çeşitli eğitim kademeleri için önerilen çerçevelerle karşılaştırılabilir. Böyle bir karşılaştırma sonucunda bu çalışmada elde edilen sonuçlar ile sözü edilen öneriler arasında birçok açıdan benzerlik ve farklılıkların var olduğu görülmektedir. Öncelikle CEE'nin (2010) geliştirmiş olduğu gönüllü ekonomi öğretimi standartları içeriğinin oldukça teknik bir yapıda olduğu söylenebilir. İçeriğin yirmi tema şeklinde organize edildiği bu çerçevede beceriler ve tutum/değerlere belirgin bir şekilde yer verilmemiş, bu konularda beklenenler sınırlı bir şekilde kuramsal ekonomi içeriğine yedirilmiştir. Daha önce de değinildiği gibi Agnello ve Lucey (2010), bu içeriği çeşitli açılardan eleştirerek ahlaki boyutların daha çok ön plana çıkarılması gerektiğini savunmaktadırlar. Staubs (2007) ise bu içerikte analitik becerilere de yer verilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Miller ve VanFossen (2008), bu içerikte kişisel finans ve tüketicilik becerilerine yeterince yer verilmediği eleştirisini getirmektedirler. Her ne kadar bazı boyutlar açısından ayrıntılı bir içerik sunmasa da bu çalışmada elde edilen sonuçlar, sözü edilen boyutlardaki eksikğin giderilmesine katkı sağlayabilecek bir içerik sunmaktadır. Bu açıdan, bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, mevcut çerçevelerde eksik görülen boyutları tamamlayacak ve geliştirecek yönde kullanılabilir.

Araştırmada ulaşılan sonuçların bir bölümü, JumpStart girişiminin (JumpStart Coalition for Personal Financial Literacy, 2017) K-12 için belirlediği Bireysel Finans Eğitimi Standartları ile önemli oranda örtüşmektedir. Adı geçen standartlar altında finansal sorumluluk ve karar verme, gelir ve kariyer, planlama ve para yönetimi, kredi ve borçlanma temaları altındaki içeriğin büyük bir bölümü, birikim ve yatırım boyutundaki içeriğin bir kısmı bu çalışmada da dile getirilmiş ve Bireysel Ekonomi ve Bilinçli Tüketicilik başlığı altında bu konuda çeşitli göstergeler yer almıştır. Finansal okuryazarlığın temel boyutlarından birisi olarak kabul edilen ve Bireysel Finans Eğitimi Standartları'nda yer alan risk ve sigorta konusuyla ilgili beklentiler genel olarak bu çalışmada dile getirilmemiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlar, CYFI (2012)'nin ekonomik okuryazarlık eğitimi isimli hazırladığı çerçeve ile de bazı noktalarda benzerlik göstermektedir. Öncelikle anılan çerçevenin ekonomik vatandaşlık konusunu finansal eğitim, sosyal/yaşam becerileri eğitimi ve geçim eğitimi olmak üzere üç temel boyutta ele aldığı görülmektedir. Bu çalışmada elde edilen Bireysel Ekonomi ve Bilinçli Tüketicilik boyutu altında yer alan içeriğin anılan çerçevedeki finansal eğitim boyutuyla büyük oranda benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bunun yanı sıra CYFI'nın ikinci boyutta ele aldığı sosyal/yaşam becerileri boyutuna dair içeriğin, bu araştırmada da özellikle beceriler ve tutum/değerler boyutu altında sınıflandırılan içerikle benzerlik gösterdiği söylenebilir. Fakat kapsam açısından CYFI'nın bu boyut altında sunduğu içeriğin daha kapsamlı olduğunu belirtmekte yarar görülmektedir. Bu çerçevede yer alan geçim eğitimi boyutu altındaki kariyer, girişimcilik gibi konulara bu çalışmada elde edilen içerikte de yer verilirken sigorta güvencesi ve emeklilik sigortası alt boyutlarına bu araştırmada ulaşılan çerçeve içerisinde yer verilmemiştir. Her iki çerçevede de yer alan risk yönetimi ve sigorta konularına ilişkin bir içeriğin bu çalışmada uzmanlar tarafından önerilmemesinin temel nedenlerinden birisi tercihe bağlı ve tamamlayıcı sigorta talebinin toplumda fazla yaygınlaşmaması sayılabilir. Türkiye'de zorunlu sosyal sigorta uygulamasının var olması, diğer konulardaki ya da isteğe bağlı sigorta uygulamalarının dikkate alınmasının önüne geçmiş olabilir. Burada karşılaştırma yapılan çerçevelerden farklı olarak bu araştırmada çevre ve ekonomi bağlantısına daha güçlü bir şekilde yer verildiği görülmektedir. Küresel ısınma, iklim felaketi gibi sorunların her geçen gün sinyallerini artırması, bu sorunların ekonomi ile ilişkisine dair duyarlılığın artmasını ve bu konuda çevreci çözümlerin ele alınmasını sağlamaktadır. Yine Birleşmiş Milletler'in ilan ettiği Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin ve bu konuda yapılan çalışmaların konuya duyarlılık geliştirmiş olabileceği söylenebilir.

Sonuç olarak Delphi tekniğiyle yürütülen bu araştırmada, üzerinde uzlaşma sağlanan, üç temel boyut ve her boyutun altında farklı sayılarda göstergelerden oluşan bir Ekonomi Okuryazarı Vatandaş Yeterlikleri çerçevesi tespit edilmiştir. Oluşan içerik genel olarak değerlendirildiğinde ekonomi disiplinine ait boyutlar açısından kapsamlı, fakat boyutların altında yer alan göstergeler açısından daha sınırlı bir içeriğin ortaya çıktığı söylenebilir. Buna karşın ekonomi tarihi ve ekonomi kurumları boyutlarında hiçbir göstergenin kabul edilmemiş olması, finansal ekonomi ile ilgili olarak ise sadece kişinin kendisinin kullanabileceği finansal araçları tanımaması içeren göstergenin kabul edilmesi bu boyutların içeriğe beklenen şekilde yansımadağına ortaya koymaktadır. Beceri ve değerler açısından ise daha kapsamlı bir yaklaşımın ortaya çıktığı söylenebilir. Konuyu vatandaşlık açısından ele alan çalışmalar oldukça sınırlı olduğu için ve okuryazarlığın kapsamını belirlemeye yönelik görgül bir çalışmaya ulaşılamamış olması nedeniyle elde edilen sonuçların bu açıdan alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte ulaşılan sonuçların bazı sınırlılıklar çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir. Öncelikle bu çalışmada elde edilen içerik, ekonomi okuryazarlığı kapsamında değerlendirilebilecek bütün bir

gösterge listesini sunma iddiasında değildir. Boyutlar altında dile getirilen göstergeler uzmanların vurguladıkları özellikler olarak şekillenmiştir. İçeriğin katılımcılar tarafından belirlenmiş olması, analitik açıdan bakıldığında kapsamda olması beklenen bazı boyut ve göstergelerin hiç değerlendirmeye alınmaması gibi bir sınırlılık ortaya çıkarmış olabilir fakat bu konudaki içeriğin baştan belirlenmesi ve üzerinde uzlaşma sağlanması, hem içerik üzerinde karar verilmesi hem de sürecin işletilmesi açısından gerçekleştirilmesi zor bir hedef gibi görünmektedir. Nitekim araştırmanın bu halinde bile anketlerin uzun olması bir sınırlılık oluşturmuştur. Bu nedenle bu çalışma sonucunda ortaya çıkan içeriğin öncelikli konuları ve eğilimleri ortaya çıkardığı ve bu şekilde değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir. Bununla birlikte önemli görülen bazı alanlar ve göstergeler üzerinde uzlaşamama nedenleri üzerine ayrıca düşünülmesi gerekmektedir. Bazı kavram ve göstergelerin, dile getirilmesine gerek olmayacak kadar temel olduğu düşüncesi, uzlaşma ölçütünün hassas olması, çerçevenin ekonomi ile profesyonel olarak ilgilenmeyen bireylere yönelik olarak hazırlandığı düşüncesiyle beklentinin düşük tutulması bu süreçte rol oynamış olabilir. Genel olarak bu araştırma farklı boyutlar açısından üzerinde düşünülmesi, geliştirilmesi gereken bir çerçeve ortaya koymuştur. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgulara dayalı olarak aşağıdaki öneriler getirilebilir:

- 1- Ekonomi okuryazarlığı, bilgi, beceri ve tutum/değer boyutlarının birleşimini yansıtan bir yetkinlik olarak ele alınmalı ve içerik geliştirilirken bu boyutlar birlikte organize edilmelidir,
- 2- Konuyla ilgili farklı alan uzmanlarının görüşleri alınarak bu konudaki içerik geliştirilebilir, alan farklı kavramsallaştırmalara açıktır,
- 3- Ortaya çıkan içerikten faydalanılarak ekonomi okuryazarlığını ölçmek için kullanılacak yöntem ve araçların geliştirilmesi üzerine araştırmalar yapılabilir,
- 4- Ortaya çıkan okuryazarlık göstergeleri açısından toplumun ne düzeyde olduğunu belirlemeye yönelik araştırmalar yürütülebilir,
- 5- Belirlenen okuryazarlık göstergelerinin bireylere nasıl kazandırılacağını ortaya koyan uygulamalı araştırmalar yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Adalar, H. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmen eğitiminde finansal okuryazarlık ve öğretimi: Bir model önerisi* [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=as2oTjW5jfr9IKSvmCdJYmEeIDNSvonjMLm0qqSmUuNyop2Nz47jmBeUgPqwb91V>
- Agnello, M. F., & Lucey, T. A. (2010). Citizenship and critical economic literacy: Vitalizing economics standards for system change. *Social Advocacy and System Change*, 2(1), 11-43.
- Akhan, N. E. & Kılıçoğlu, G. (2014). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler programında yer alan ekonomi kavramlarını anlama düzeyleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(2), 24-47.
- Akhan, N. E. (2010). *İlköğretim sosyal bilgiler öğrencilerinde ekonomi okuryazarlığının durumu ve geliştirilmesi*. [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=veR1mHu9yoWjwcVUjCEoPGr3Q5CED9zbaQ09A0-ZAmlwybJaETJ3ki8vHbHVNgFI>
- Akhan, N. E. (2014). Examining the attitudes of pre-service social studies teachers towards economics courses. *International Journal of Academic Research*, 6(1), 340-348.
- Akhan, N. E. (2015a). Economic literacy levels of social studies teacher candidates. *World Journal of Education*, 5(1), 25-39. <http://dx.doi.org/10.5430/wje.v5n1p25>
- Akhan, N. E. (2015b). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ekonomi konularını öğretmede öz-yeterlik inançları. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2015(4), 28-43.
- Alkin, E. (2009). *Herkes için ekonomi*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Alston, M., & Bowles, W. (2003). *Research for social workers: An introduction to methods*. (2nd ed.). Allen & Unwin Publications.
- Arsaythamby, V., & Julinamary, P. (2015). Students' perception on difficulties of symbols, graphs and problem solving in economic. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 177, 240-245. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.02.401>
- Arthur, C. (2012). Consumers or critical citizens? Financial literacy education and freedom. *Critical Education*, 3(6), 1-24. <http://ojs.library.ubc.ca/index.php/critical/article/view/182350>
- Banaszak, R. A. (1985). Economics for early adolescents. In M. C. Schug (Ed.), *Economics in the school curriculum K-12* (pp. 44-59). The Joint Council on Economic Education ve The National Education Association Publications.
- Barber, B. (1995). *Güçlü demokrasi: Yeni bir çağ için katılımcı siyaset* (Çev. Mehmet Beşikçi). Ayrıntı Yayınları.
- Brewer, E. W. (2007). Delphi technique. In N. J. Salkind (Ed.), *Encyclopedia of measurement and statistics I* (pp. 240-245). SAGE Publications.
- Child & Youth Finance International. (2012). *A guide to economic citizenship education: Quality financial, social and livelihoods education for children and youth-guidebook*. <http://childfinanceinternational.org>
- Council for Economic Education. (2010). *Voluntary national content standards in economics* (2nd ed.). Council for Economic Education.
- Davies, I. (2005). *100 ideas for citizenship*. Continuum International Publishing Group.
- Davies, P. (2006). Educating citizens for changing economies. *Journal of Curriculum Studies*, 38(1), 15-30. <https://doi.org/10.1080/00220270500185122>
- Demirel, Ö. (2007). *Eğitimde program geliştirme* (10. baskı). PegemA Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2012). A curriculum framework for active democratic citizenship education. In M. Print & D. Lange (Eds.), *Schools, curriculum and civic education for building democratic citizens* (pp. 19-40). Sense Publishers.
- Eğilmez, M. (2014). *Örneklerle kolay ekonomi* (8. baskı). Remzi Kitabevi.
- Gerek, S. & Kurt, A. A. (2011). Ekonomi okuryazarlığı ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 59-73.
- Giroux, H. A. (2001). *Eğitimde kuram ve direniş*. Dost Yayınları.
- Gredler, M. E. (1996). *Program evaluation*. Prentice-Hall, Inc.
- Guniava, M., Avakyan, K., Barbakadze, I., & ISET Policy Institute. (n.d.). *National schoolbank project: The country case of Georgia from idea to implementation*. Child & Youth Finance International. https://issuu.com/childfinanceinternational/docs/national_schoolbank_project_georgia
- Gündoğan, A. O. (1996). Bilim dili olarak Türkçe. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8, 7-12.
- Haltinner, U. R. (2008). *Achieving consensus on secondary marketing education curriculum and instruction-a delphi study* [Doktora tezi, University of Minnesota]. <https://pamukkaleuniv.on.worldcat.org/oclc/952687033>

- Harris Interactive Inc. (2005). *What American teens & adults know about economics*. http://www.councilforeconed.org/cel/WhatAmericansKnowAboutEconomics_042605-3.pdf
- Hayta, N. & Akhan, N. E. (2014). İlköğretim sosyal bilgiler derslerinde ekonomi okuryazarlığının geliştirilmesi. *TSA*, 18(1), 205-230.
- Hendriks, T. P. (Ed.). (2010). *National financial literacy strategy*. Nova Science Publishers, Inc.
- Hirsch, E. D., Kett, J. F., & Trefil, J. (2002). *The new dictionary of cultural literacy: What every American needs to know*. Houghton Mifflin Company.
- Inayati, R., Handayani, S., Kustiandi, J., Haryono, A., Wahyono, H., & Sapir. (2018). The analysis of the difficulty in learning economics subject experienced by students of favored state senior high schools in city of Malang. In *The First International Research Conference on Economics and Business, KnE Social Sciences*, 3(3), 195–210. <https://knepublishing.com/index.php/KnE-Social/article/view/1884/4497>
- Jump\$Tart Coalition for Personal Financial Literacy. (2017). *National standards in K-12 personal finance education* (4th ed.). https://3yxm0a3wfgvh5wbo7lvyy113-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2018/01/2017_NationalStandardsBook.pdf
- Kalof, L., Dan, A., & Dietz, T. (2008). *Essentials of social research*. Open University Press.
- Karasar, N. (2004). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kerr, D. (1999). Citizenship education in the curriculum: An international review. *The School Field*, 10(3-4), 5-32.
- Kılıçoğlu, G. & Akhan, N. E. (2014). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekonomi kavramlarını anlama düzeyleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(51), 209-225. <https://doi.org/10.17755/esosder.43846>
- Kincheloe, L. L. (2000). Cultural studies and democratically aware teacher education: Post-fordism, civics, and the worker-citizen. In D. W. Hursh & E. W. Ross (Eds.), *Democratic social education: Social studies for social change* (pp. 97-120). Falmer Press.
- Landeta, J. (2006). Current validity of the Delphi method in social sciences. *Technological Forecasting & Social Change*, 73, 467–482. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2005.09.002>
- Lankshear, C., & Knobel, M. (2011). *New literacies* (3rd ed.). Open University Press.
- Lawless, R. E. (2010). *The student's guide to financial literacy*. Greenwood.
- Linstone, H. A., & Turoff, M. (2002). Introduction. In H. A. Linstone & M. Turoff (Eds.), *The Delphi method: Techniques and applications* (pp. 3-12). Addison-Wesley Educational Publishers Inc. <https://web.njit.edu/~turoff/pubs/delphibook/delphibook.pdf>
- McCowan, T. (2009). *Rethinking citizenship education: A curriculum for participatory democracy*. Continuum International Publishing Group.
- McKee, M. F. (2011). *Identifying competencies of aoda clinical supervisors for integration into rehabilitation counselor training curriculum: A delphi study* [Doktora tezi, Southern Illinois University Carbondale]. <https://pamukkaleuniv.on.worldcat.org/oclc/800068163>
- Miller, S. L., & VanFossen, P. J. (2008). Recent research on the teaching and learning of pre-collegiate economics. In L. S. Levstik & C. A. Tyson (Eds.), *Handbook of research in social studies education*. Taylor & Francis e-Library.
- Miller, S. L. (1988). *Economic education for citizenship*. Indiana University Social Studies Development Center. North Central Regional Educational Laboratory. (2003). *Engauge 21st century skills: Literacy in the digital age*. <http://pict.sdsu.edu/engauge21st.pdf>
- OECD. (2005). *Improving financial literacy: Analysis of issues and policies*. OECD Publications.
- Păduraru, M. E. (2013). Managing formal, non-formal and informal economic education. *Review of International Comparative Management*, 14(4), 637-643.
- Pertiwi, R. S., Khafid, M., & Setyadharma, A. (2019). Factors influencing difficulties of learning economics (study in students of Kudus District High School). *Journal of Economic Education*, 8(1), 48-56. <https://doi.org/10.15294/jeec.v8i1.31134>
- Ross, E. W. (2000). Redrawing the lines: The case against traditional social studies education. In D. W. Hursh & E. W. Ross (Eds.), *Democratic social education* (pp. 43-64). Falmer Press.
- Ross, E. W. (2006). Remaking the social studies curriculum. In E. W. Ross (Ed.), *The social studies curriculum: Purposes, problems, and possibilities* (3rd ed., pp. 313-327). State University of New York Press.
- Sari, R. L. A. (2017). *Analisis faktor atas faktor-faktor penyebab kesulitan belajar ekonomi peserta didik sekolah menengah atas negeri (sma n) kelas x ips semester gasal di kabupaten sleman tahun ajaran 2016/2017* [Undergraduate thesis, Universitas Negeri Yogyakarta]. <https://eprints.uny.ac.id/51083/1/SKRIPSI%20%28Rulli%20Lovita%20-%2013804241018%29.pdf>
- Scheele, S. (2002). Reality construction as a product of delphi interaction. In H. A. Linstone & M. Turoff (Eds.), *The Delphi method: Techniques and applications* (pp. 35-67). Addison-Wesley Educational Publishers Inc. <https://web.njit.edu/~turoff/pubs/delphibook/delphibook.pdf>

- Schug, M. C. (1985). Introduction. In M. C. Schug (Ed.), *Economics in the school curriculum K-12* (pp. 6-7). The Joint Council on Economic Education ve The National Education Association Publications.
- Schug, M. C. (1996). Teaching economic reasoning to children. *Social and Economics Education*, 1(1), 79-88. <https://doi.org/10.2304/csee.1996.1.1.79>
- Soule, G. & Antell, G. (2001). *Herkes için ekonomi* (Çev. Nejat Muallimoğlu, 4. baskı). Avcıol Basım Yayım.
- Spring, J. (2010). Schooling for consumption. In J. A. Sandlin & P. McLaren (Eds.), *Critical pedagogies of consumption: Living and learning in the shadow of the 'shopocalypse'* (pp. 69-82). Routledge.
- Stanford, J. (2011). *Herkes için iktisat: Kapitalist sömürüyü anlama kılavuzu* (Çev. Tuncel Öncel, 4. baskı). Yordam Kitap.
- Staubs, M. O. (2007). *Economics education: Attitudes and practices of elementary and middle grade teacher candidates* [Doktora tezi, University of Alabama]. <https://pamukkaleuniv.on.worldcat.org/oclc/192097013>
- Şahin, A. E. (2001). Eğitim araştırmalarında delphi tekniği ve kullanımı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 215 – 220.
- T.C. Merkez Bankası. *Herkes için ekonomi*. <https://herkesicin.tcmb.gov.tr>
- Von der Gratch, H. A. (2012). Consensus measurement in Delphi studies: Review and implications for future quality assurance. *Technological Forecasting & Social Change*, 79, 1525–1536. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2012.04.013>
- Walstad, W., & Watts, M. (1985). The current status of economics in the K-12 curriculum. In M. C. Schug (Ed.), *Economics in the school curriculum K-12* (pp. 8-20). The Joint Council on Economic Education ve The National Education Association Publications.
- Wolf, A. K. (2011). *The knowledge, skills, practices and attributes that are necessary for leadership roles in counseling* [Doktora tezi, University of North Carolina at Greensboro]. <https://pamukkaleuniv.on.worldcat.org/oclc/866946506>
- Woyach, R. B. (1985). Economics and global understanding. In M. C. Schug (Ed.), *Economics in the school curriculum K-12* (pp. 75-91). The Joint Council on Economic Education ve The National Education Association Publications.
- Yıldırım, G. & Öztürk, C. (2017). Ekonomi okuryazarlığı ve eğitimine ilişkin alan uzmanı ve öğretmen görüşlerinin belirlenmesi. *Erciyes Journal of Education*, 1(2), 1-22. <https://doi.org/10.32433/eje.362123>
- Yıldırım, G. (2016). *Vatandaşlık yeterlikleri bağlamında ortaokul ekonomi okuryazarlığı standartlarının belirlenmesi ve öğretim programlarındaki yerinin incelenmesi* [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=cbOXH84ZayrLjc0tI-QXKhrA4v6p6wEBoUwcVQ3dW2N6Lpzgp4StTLgt5_3UfP9
- Yıldırım, G. (2017). Çocuklar için yaygın eğitim kapsamında yürütülen ekonomi eğitimi çalışmalarının incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 103-124.

EXTENDED ABSTRACT

1. INTRODUCTION

The quality of a democracy is directly related to its citizens' qualifications. With Barber's words "Effective dictatorships require great leaders. Effective democracies need great citizens." (1995, p. 18). In a democracy, citizens, as rational actors, are expected to reach enough information and make decisions rationally based on this information. Therefore citizenship requests many capabilities from people because of their roles in society. Economic literacy is one of these capabilities. There is a strong relationship between economics and citizenship (Davies, 2006) because citizens are workers, producers, consumers, investors, and political decision-makers in an economic system (Schug, 1996). So, they need economics comprehension and skills for acting out as rational decision-makers in the system. Economic literacy refers to understanding the economic world and making rational decisions related to political and individual aspects of the lives of people (Banazsak, 1987; North Central Regional Educational Laboratory-NCREL, 2003). Economics literacy should be addressed in two implicit dimensions as political competence and life skill. In the literature, while many concepts refer to similar competencies such as financial literacy, conscious consumer and/or home economics skills, etc., economics literacy is a more general term, especially focusing on economics as a system and its working (Gerek & Kurt, 2011).

Although it is generally accepted that economic literacy is a competence that citizens are expected to have at a basic level, a holistic framework cannot be reached on what exactly this competence encompasses. Various non-governmental organizations publish some contents that can be taken as reference in this subject in order to determine the target and content of economics education offered for students of certain age groups (Child and Youth Finance International-CYFI, 2012; Council for Economic Education-CEE, 2010; Jump\$tart Coalition for Personal Financial Literacy, 2007; NCREL, 2003). Although these frameworks, which determine the content of economics education, have significant common aspects, they may differ in terms of the concepts, objectives, and scope they focus on. The standards created by CEE are the target of various criticisms for some reasons. For example, Agnello and Lucey (2010) stated that standards do not address ethical, moral, and controversial issues; there is no critical questioning about unethical and immoral government, institutional, business, and individual decisions and current events be seen in daily news sources. They argue that the ethical dimensions should be more prominent in the standards, stating that the discussions caused by the privatization of public services and goods or whether the resources are limited or not are mentioned. Staubs (2007) emphasizes that standards should include analytical skills as well as concepts and content. Another criticism is that the standards set do not give enough coverage to personal finance and consumer skills (Miller & VanFossen, 2008). It can be said that the fact that the ideological basis of the economy is also highly effective in these discussions.

As can be understood from these criticisms, there is no consensus on the content expected to be acquired by students within the scope of economic literacy. Also, it can be said that these frameworks appear to have some limitations. First of all, as mentioned above, there are different opinions about these goals and content. Taking these differences into consideration while discussing the subject theoretically may provide a more holistic approach to the subject. In addition, it is understood that these frameworks, which are currently limited in number, are only a reference for certain age groups, and the relationship of the issue with citizenship competencies is not sufficiently addressed. Studies on the subject seem far from presenting empirical research findings regarding the exact scope of these competencies. The research conducted in Turkey related to the topic focused on the determination of middle school students' economic literacy level and the results of the program implementation and assessment (Akhan, 2010; Akhan & Kılıçoğlu, 2014; Hayta & Akhan, 2014), development and economic literacy scale (Gerek & Kurt, 2011), determination of the level of social studies teacher candidates' understanding of economics concepts (Kılıçoğlu & Akhan, 2014), determination their attitudes towards economics lessons (Akhan, 2014), their level of economic literacy (Akhan, 2015a) and determination the self-efficacy beliefs of social studies teachers in economics teaching (Akhan, 2015b). It can be said that these limited studies were not carried out to determine the content. In general, there is no study presenting empirical data on what the scope of economic literacy should be in neither international nor national literature. In addition, it can be said that the existing frameworks reflect the perspective and value judgments of the American system. The determination of the competencies expected of the citizens of a country is a resource for designing education within the framework of these ideals. Undoubtedly, these ideals and competencies are influenced by the dynamics of the culture as well as by trends all over the world. Since each country's citizenship ideal and design differ along with its own dynamics, it is important to determine the country-level trends, needs, and expectations in planning education. In addition, identifying different concepts and understandings about the field that has changed and developed can also contribute to updating the content. Thus, it is thought that the meaning and content of economic literacy need to be looked at more holistically and to discuss issues that have both

consensuses and differ. In this context, this study aims to detect economically literate citizen competencies according to the views of experts of economics and social studies teaching and social studies teachers.

2. METHOD

This descriptive study was conducted with the Delphi technique in four rounds. Participants of the study consisted of economics and social studies teaching experts and social studies teachers. A different number of panelists participated in each tour. As for the participants, 71, 34, 48 and 23, 116, in total, different faculties and teachers included the four Delphi rounds. In the first round, citizenship competencies were determined using an open-ended questionnaire asking the participants what kind of competencies a citizen should have about economics. The data gathered at this stage were analyzed with a qualitative content analysis procedure to construct a draft framework about citizenship competencies. After the first round, participants were asked to evaluate and confirm the reached framework in terms of the scope, expression, and possible other dimensions. In the next two rounds, the components of the draft framework were rated by the participants. At that stage, some descriptive statistical techniques were used to analyze the data and decide on the items agreed on by the participants. A consensus measure consisting of three criteria (median has to be greater or equal than four, the interquartile range has to be less or equal than one, and the sum frequency of the “agree” or “totally agree” options on a 5 point Likert scale has to be greater or equal to 75 percent) was used to determine the agreement and decision. At the end of these four rounds, the economically literate citizenship competencies framework was obtained. All questionnaires except for the first round’s questionnaire were developed and applied as electronic surveys. Cronbach alpha and interrater reliability coefficients were calculated for each rated questionnaire. Those coefficients were greater than .80 point.

3. FINDINGS, DISCUSSION AND RESULTS

As the result of four Delphi rounds, three basic competency areas were revealed as knowledge, skills and attitude/values within the scope of economic literacy competencies for citizens. After the first and the approval rounds, sixteen sub-dimensions emerged within this scope. As a result of the second and third rounds, a consensus was reached on fourteen dimensions and various indicators under each dimension. These fourteen sub-dimensions are basic concepts; economy and life; economy as a system; economic systems; individual and economic behavior; society, state, and economy; state budget and public spending; international economy; financial economy; environment and economy; country economy; economic rights; determined as the individual economy and conscious consumerism with participation. Skills dimension includes thirteen sub-dimensions: basic language skills, basic mathematics; communication; using information and communication technologies; research; problem-solving and rational decision making; analytical thinking; strategic thinking; critical thinking; creative thinking and entrepreneurship and empathy skills. Lastly, the attitude/values dimension includes nineteen attributions. These attributions consist of rationalism; respect for labor; awareness of using resources effectively; scientificity; sensitivity to the natural environment; justice; giving importance to the idea of sustainability on environmental issues, economic development, etc.; acting in accordance with ethical principles; adherence to moral rules in economic activities; maintaining a balance between personal and social interests in economic activities; open-mindedness/inventiveness; respect for different views; being realist; being sensitive to social problems (poverty, income inequality, corruption, etc.); value the idea of living together; honesty; thriftiness; responsibility and, giving importance to the principle of transparency. Participants also refer to some general culture areas, expected to be competent on, such as current issues of the world and country, statistics, politics, math, law, geography, media literacy, and technology for the economics literacy competencies. But these general culture areas are not included in the Economics Literacy Competencies Framework because they are such general areas. They only show which disciplines and themes are more associated with the economics literacy by the panelists.

Unlike existing frameworks specifically focused on educational levels, the current study presents citizenship competencies on economics literacy. This study indicates that economics literacy is seen as more combined and holistic area with skills, attitudes, and knowledge as well as general cultural competencies. In terms of literacy approaches, while panelists generally view the economics literacy in the functional literacy approach, the critical literacy approach is less reflected in the agreed competencies. Consequently, since the studies dealing with the subject in terms of citizenship are quite limited and no empirical study has been reached to determine the scope of literacy, it is thought that the results obtained will contribute to the field in this respect. Also, this framework can be used for improving the existing frameworks for economics and citizenship education.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Bu araştırmaya birinci yazarın katkısı %60, ikinci yazarın katkısı %40’tır.

Yazar 1 (Dr. Gülten Yıldırım): Literatür taraması ve problemin tespiti, araştırmanın tasarlanması, verilerin toplanması, veri analizi, raporlaştırma.

Yazar 2 (Prof. Dr. Cemil Öztürk): Danışmanlık, problemin tespiti, araştırmanın tasarlanması

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

ARAŞTIRMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Bu araştırmada dört aşamada ankete dayalı veri toplama süreci gerçekleştirilmiştir. Anketlerin uygulanması sürecinde katılımcılara bir bilgilendirme ve davet mektubu gönderilerek bu mektup içerisinde araştırma konusundaki etik ilkeler açıklanmış, araştırmaya katılımın gönüllülüğe dayandığı, katılımcıların bilgilerinin gizliliği, araştırmadan istenildiğinde ayrılma güvencesinin var olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra öğretmen katılımının gerçekleştirilmesi için kurumsal olarak İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden araştırma izni alınmış (25.03.2013 tarih ve 59090411-605.01-37741 sayılı izin) ve veri toplama sürecinde öğretmenlerle paylaşılmıştır.